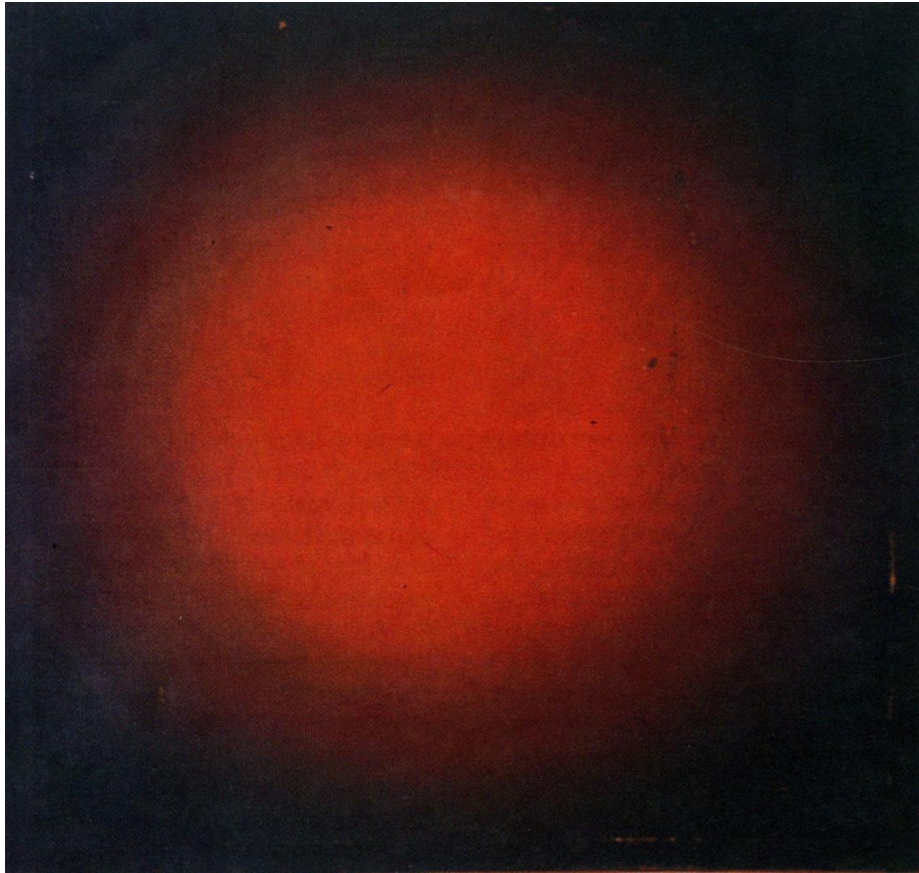

**Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ**

**Κείμενα Εισηγήσεων Συνεδρίου
Πάντειο Πανεπιστήμιο, 17-18-19 Ιανουαρίου 2014**

**Κείμενα Εισηγήσεων Συνεδρίου
Πάντειο Πανεπιστήμιο, 17-18-19 Ιανουαρίου 2014**

**Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ**

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ

*Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στην Οικονομική Επιστήμη του Τμή-
ματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου
Όμιλοι Επαναστατικής Θεωρίας
Όμιλος Μαρξιστικών Ερευνών
Σύλλογος Μαρξιστικής Σκέψης «Γιάνης Κορδάτος»*

ΑΘΗΝΑ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος
Επιστημονική Επιτροπή
Κατάλογος Συγγραφέων

ΜΕΡΟΣ I: Το Οικονομικό Πλαίσιο

- 1 *Ευρωζώνη: Πολιτική ενοποίηση ή διάλυση;*
Βασίλης Ρουσόπουλος
- 2 *Κοινωνικοπολιτική ανάπτυξη και οικονομική κρίση: η περίπτωση της Ελλάδας*
Ιωάννης Βαβούρας
- 3 *Οι μηχανισμοί αυτοδιόρθωσης της αγοράς και η οικονομική κρίση: γιατί η λιτότητα δεν μπορεί να σώσει μία προβληματική οικονομία*
Ιωάννης Θεοδοσίου
- 4 *Χαοτική δυναμική και οικονομική πολιτική*
Νικόλαος Ροδουσάκης
- 5 *Αύξηση προσφοράς χρήματος versus πληθωρισμοφοβία*
Γρηγόρης Ζαρωτιάδης
- 6 *Οικονομική κρίση, αίτια και εναλλακτικές πολιτικές*
Λευτέρης Τσουλφίδης
- 7 *Τα Μνημόνια ΕΕ-ΔΝΤ για την Ελλάδα: μια προβληματική στρατηγική για τον νεοσυντηρητικό μετασχηματισμό του Ελληνικού καπιταλισμού*
Δημοφάνης Παπαδάτος
- 8 *Ελλάς, Ευρώ και Ευρώπη*
Γιάννης Αθανασιάδης

ΜΕΡΟΣ II: Νομικά και Πολιτικά Ζητήματα

- 9 *Ο περιορισμός της κρατικής κυριαρχίας μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδίως μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*
Πολυξένη Παπαδάκη
- 10 *Ο πολίτης της Ένωσης: μια σχέση «διπλής νομικής υποτέλειας»*
Μεταξία Κουσκουνά
- 11 *Εναλλακτικές συνταγματικές προσεγγίσεις για την Ελλάδα της κρίσης*
Δημήτρης Καλτσώνης
- 12 *Ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση, ανισομέρεια και «ασθενής κρίκος»*
Δημήτρης Πατέλης

- 13 *Κυρίαρχη στρατηγική και εναλλακτικές πολιτικές του κεφαλαίου*
Κυριάκος Κατσαρός, Στέλιος Γκιάλης
- 14 *Ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ κρατών και οργάνων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης*
Γιώργος Βασσάλος
- 15 *Συνεταιριζόμενοι παραγωγοί: δυνατότητες και αναγκαιότητα*
Γρηγόρης Ζαρωτιάδης
- 16 *Πτυχές ενός εναλλακτικού προγράμματος*
Γρηγόρης Ζαρωτιάδης, Θέμης Τζήμας

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: Ελληνική Οικονομία και Ευρωπαϊκή Ένωση

- 17 *Η βιωσιμότητα του δημοσιονομικού χρέους και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας*
Κώστας Συριόπουλος
- 18 *Παραγωγικότητες εργασίας και μισθοί στη Ζώνη του Ευρώ*
Θεόδωρος Μαριόλης, Βασίλειος Περλέγκος
- 19 *Οι «κλάδοι-κλειδιά» στη γερμανική και στην ελληνική οικονομία*
Παναγιώτης Μελαχρινός
- 20 *«Εξωστρέφεια» και κρίση της ελληνικής οικονομίας*
Γιώργος Οικονομάκης, Μαρία Μαρκάκη, Γιώργος Ανδρουλάκης
- 21 *Ο σραφφαϊανός πολλαπλασιαστής της ελληνικής οικονομίας: ευρήματα από τον Πίνακα Προσφοράς-Χρήσεων του έτους 2010*
Θεόδωρος Μαριόλης, Γιώργος Σώκλης

12

Ιμπεριαλιστική Ολοκλήρωση, Ανισομέρεια και «Ασθενής Κρίκος»

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΤΕΛΗΣ

1. Εισαγωγικές Επισημάνσεις

Το θέμα είναι εξαιρετικά περίπλοκο και πολυδιάστατο. Ως εκ τούτου, το παρόν κείμενο συνιστά μάλλον μια πρώτη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση, ένα περίγραμμα φάσματος ερευνητικών προσεγγίσεων και προγραμμάτων, παρά μιαν ολοκληρωμένη πραγμάτευση Των επίδικων ζητημάτων.

Η κρίση που ταλανίζει σήμερα την ανθρωπότητα, η βαθύτερη συστημική κρίση που έχει γνωρίσει η παγκόσμια κεφαλαιοκρατία, παρέχει ορισμένες ευκαιρίες. Όχι μόνον αυτές που επικαλούνται οι απολογητές του κεφαλαίου, ώστε αυτό να υπερβεί την κρίση μέσω ακόμα πιο αχαλίνωτης εκμετάλλευσης και καταπίεσης της εργασίας, αλλά, μεταξύ άλλων, και αυτές που συνδέονται με θεωρητικές και πρακτικές δημιουργικές δυνατότητες. Πρωτίστως, με τη δυνατότητα βαθύτερης και ευρύτερης διερεύνησης ενός συστήματος, στην κρίση του οποίου αποκαλύπτονται πιο ανάγλυφα οι εσωτερικές αντιφάσεις του και τα όρια του, το καταστροφικό και ταυτόχρονα δημιουργικό δυναμικό που αυτό περικλείει, από την άποψη του ριζικού επαναστατικού μετασχηματισμού του. Από την άποψη των αντικειμενικά προσδιοριζόμενων στοιχείων της εκάστοτε γνωσιακής συγκυρίας (βλ. Πατέλη 2008), *προνομιακές για την κοινωνική θεωρία και φιλοσοφία, είναι ακριβώς οι μεταβατικές εποχές, οι μεταιχμιακές ρηγματώσεις ασυνέχειας στη συνέχεια του ρου της ιστορίας*, ιδιαίτερα αυτές που προσφέρονται καταρχάς για εμπειρική και βιοματική διάγνωση, με ρυθμούς άμεσα αισθητούς-αντιληπτούς στη διάρκεια της ζωής μιας γενεάς ανθρώπων.

Θεωρώ ότι οι προσεγγίσεις της κρίσης του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος, καθώς και των περιφερειακών ολοκληρώσεων, όπως αυτή της Ε.Ε., εάν επιδιώκουν την επίτευξη της βέλτιστης επιστημονικής προσέγγισης, οφείλουν να εκκινούν, όχι από την ανάδειξη αποσπασματικά και ασύνδετα επιμέρους πλευρών και πτυχών, όχι από την ανάδειξη τυχόν “δυσλειτουργιών” του, για την βελτίωση της διαχείρισης του, αλλά από τη σκοπιά της ανάδειξης των ιστορικών όρων και ορίων ύπαρξης του, από τη σκοπιά της αναγκαιότητας της επαναστατικής υπέρβασης του. Αυτή η οπτική δεν συνιστά μια αυθαίρετη πολιτική η ιδεολογική τοποθέτηση-προκατάληψη, αλλά είναι η μόνη που ανταποκρίνεται τόσο στις θεμελιώδεις ανάγκες επιβίωσης της ανθρωπότητας μέσω της ενοποίησης της, όσο και σε εκείνη τη στάση που επιτρέπει τη βέλτιστη επένεργεια, με βάση την πιο αντικειμενική επιστημονική διερεύνηση αυτού του συστήματος. Βεβαίως, η στάση του ερευνητή που τοποθετείται με το μέρος αυτών που υφίστανται την εκμετάλλευση και την καταπίεση,

αποτελεί μεν αναγκαίο, αλλά όχι και ικανό όρο για τη βέλτιστη διερεύνηση και τη νοητική ανασύσταση ενός τέτοιου περίπλοκου συστήματος που συνιστά οργανικό όλο ιστορικής υφής. Φυσικά, εδώ δεν αναφέρομαι σε εκφυλιστικά φαινόμενα εμπλοκής σε αυτόν τον αναγκαίο όρο, σε εκείνη την υπερβολή που συνιστά πρακτικά μάλλον μανιερισμό, που αναλύσεται σε επιφανειακή ρητορική επίκληση της εργατικής τάξης και της επανάστασης, ενώ στην πράξη παραιτείται από την συγκεκριμένη ιστορική διερεύνηση των εκάστοτε ριζικών αναγκών, των όρων, των ορίων, και των πραγματικών δυνατοτήτων του αγώνα με προοπτική αυτής της τάξης. Αυτό στην πράξη σημαίνει υπονόμηση της ίδιας της δυνατότητας θεωρητικής θεμελίωσης της μετά λόγου γνώσεως εμπλοκής της τάξης, του συνειδητού υποκειμένου στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Θεωρώ λοιπόν, ότι η προσέγγιση αυτών των ζητημάτων απαιτεί μια κριτική θεωρητική και μεθοδολογική επαναπροσέγγιση του συνόλου των επιστημονικών κεκτημένων που διαθέτει η ανθρωπότητα για να διαγνώσει το τι είναι σήμερα αυτή η κοινωνία και προς τα που βαδίζει. Δεν μπορώ να επεκταθώ περαιτέρω στο θεωρητικό μεθοδολογικό μέρος (αναλυτικότερα βλ. Πατέλη 2010). Θα περιοριστώ εδώ σε ορισμένες επισημάνσεις αναφορικά με το γεγονός ότι η επιστημονική έρευνα οφείλει να εξετάζει την κεφαλαιοκρατία σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, εντεταγμένη στο πλαίσιο της λογικής της ιστορίας (βλ. Βαζιούλιν 2013), σε αντιδιαστολή με μια σχηματική παράδοση, η οποία έβλεπε την κεφαλαιοκρατία ως έναν επιπλέον σχηματισμό, δίπλα στους άλλους κοινωνικούς και οικονομικούς σχηματισμούς, με λίγο ως πολύ απαράλλακτα τα δομικά χαρακτηριστικά τους, να διαδέχονται ο ένας τον άλλον, σε μια εν πολλοίς γραμμική αλληλουχία αλληλοεναλλασσόμενων μορφωμάτων. Εδώ γίνεται λόγος για μια βαθύτερη εξέταση της νομοτέλειας της ιστορίας, στα πλαίσια της οποίας, ως θεμελιώδης νόμος, προβάλλει η ανάδειξη του κοινωνικού στοιχείου μέσα από το φυσικό και ο βαθμιαίος μετασχηματισμός των φυσικών κληροδοτημάτων από το εν τω γεννάσθαι κοινωνικό. Έτσι, η κεφαλαιοκρατία εξετάζεται ως η τελευταία βαθμίδα του σταδίου της διαμόρφωσης της κοινωνίας ως ολότητας, ως το τελευταίο εκμεταλλευτικό σύστημα, η άρση του οποίου, δεν μπορεί να αφορά την κεφαλαιοκρατία ως μεμονωμένο σχηματισμό, αλλά, το σύνολο της ιστορίας, της προϊστορίας και των προϋποθέσεων της ανθρωπότητας. Και αυτό συμβαίνει διότι το ιστορικό γίγνεσθαι δεν συνιστά μηχανική αλληλουχία αναβαθμών, έκαστος των οποίων, άμα τη εμφανίσει του απαλείφει- εκτοπίζει απλώς τον προγενέστερο. Μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος υφίσταται μια οργανική σχέση συνέχειας- ασυνέχειας. Κληροδοτήματα του παρελθόντος υπάρχουν σε μετασχηματισμένη ανηρημένη μορφή, στο παρόν και στο μέλλον. Με την ύπαρξη ακριβώς τέτοιων κληροδο-

τημάτων συνδέεται εν πολλοίς και η ανισομέρεια που χαρακτηρίζει το παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα και τις κατά τόπους ολοκληρώσεις του.

2. Ουσιώδεις Πτυχές της Ιστορικής Συσχέτισης Εκτατικής και Εντατικής Παραγωγής και του Νέου Σταδίου της Κεφαλαιοκρατίας

Εδώ θα επικεντρώσω σε ορισμένες ουσιώδεις πτυχές, οι οποίες είτε υποτιμούνται, είτε απουσιάζουν παντελώς από τις περισσότερες προσεγγίσεις του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Δράττομαι της ευκαιρίας να επισημάνω, ότι πολλές από τις μονομέρειες που χαρακτηρίζουν πληθώρα τρεχουσών προσεγγίσεων, συνδέονται με τον κατακερματισμό των γνωστικών αντικειμένων και τη συνακόλουθη πολυεξειδίκευση, καθώς και με την απόσπαση της οικονομικής προσέγγισης από αυτή της φιλοσοφίας της ιστορίας, της κοινωνικής θεωρίας κλπ., απουσία μιας περί του όλου θεώρησης, μιας συνθετικής προσέγγισης της ολότητας της κοινωνίας.

Κεφαλαιοκρατία είναι εκείνο το σύστημα εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, που ανέκυψε μέσα από τα σπλάγχνα της φεουδαρχίας. *Ο κεφαλαιοκρατικός κοινωνικοοικονομικός σχηματισμός*, θεωρούμενος υπό το πρίσμα της Λογικής της Ιστορίας (βλ. Βαζιούλιν, σσ. 371-394), συνιστά την ολοκλήρωση της διαμόρφωσης της ανθρώπινης κοινωνίας. Είναι η ανάπτυξη της μεγάλης ιδιωτικής ιδιοκτησίας επί παρηγημένων μέσων παραγωγής (επί σχετικά αντίστοιχης εαυτής βάσης), και η κυριαρχία των εμπορευματικών και χρηματικών σχέσεων. Εδράζεται στην οριακή διεύρυνση και εμβάθυνση της κυριαρχίας των εμπορευματικών και χρηματικών σχέσεων, όπου σε εμπόρευμα μετατρέπονται τόσο τα μέσα και οι όροι της παραγωγής (κεφαλαιουχικά αγαθά), όσο και η ίδια η ικανότητα του ανθρώπου προς εργασία, η εργασιακή δύναμη. Το γίνεσθαι της κεφαλαιοκρατίας, η μακραίωνη ιστορία της απαιτεί επιστημονική περιοδολόγηση, απαιτεί την κατανόηση και ανάπτυξη της μεθοδολογίας του κεφαλαίου του Μαρξ και συγκεκριμένα της μεθοδολογίας της μετάβασης από την παραγωγή απόλυτης, στην παραγωγή σχετικής υπεραξίας. Κάθε περίπλοκη αναπτυξιακή διαδικασία, θεωρούμενη βάσει των εκάστοτε συγκεκριμένων όρων και ορίων της, περιλαμβάνει στοιχεία εκτατικής και εντατικής ανάπτυξης. Εκτατική ανάπτυξη της κεφαλαιοκρατίας, είναι εκείνη που εδράζεται σε επέκταση και επανάληψη πανομοιότυπων τεχνολογιών παραγωγής, καταμερισμού και χαρακτήρα της εργασίας. εντατική ανάπτυξη είναι εκείνη που απαιτεί ποιοτική και ουσιώδη αλλαγή των τεχνολογιών παραγωγής, άρα του καταμερισμού και του χαρακτήρα της εργασίας. Πρόκειται για θεμελιώδεις έννοιες, χωρίς την κατανόηση των οποίων είναι ανέφικτη η αντίληψη των ιστορικών όρων και ορίων του συστήματος.¹

¹ Η αρχική ιδέα της *διάκρισης εκτατικών και εντατικών τρόπων ανάπτυξης της παραγωγής* οφείλεται στην έρευνα του Μαρξ, ο οποίος, κατά τη μελέτη της διευρυμένης αναπαραγωγής στο 2ο τόμο του

Εξωτερικό όριο της εκτατικής ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας είναι η δημιουργία του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος μέσω της αντίστοιχης αγοράς (Βαζιούλιν 2013, σελ. 366). Το όριο αυτό μετατοπίζεται, τροποποιείται σε συνάρτηση με τα ιστορικά εγχειρήματα δρομολόγησης εναλλακτικών ως προς την κεφαλαιοκρατία δρόμων ανάπτυξης, όπως έγινε με τις πρώιμες σοσιαλιστικές επαναστάσεις και το σύστημα του πρώιμου σοσιαλισμού κατά τον 20ο αιώνα, δια των οποίων επήλθε μετατόπιση ισχύος, συρρίκνωση του εξωτερικού ορίου εκτατικής ανάπτυξης από το 1917, αρχής γενομένης από την Οκτωβριανή επανάσταση στη Ρωσία και τις αποικίες της και εν πολλοίς ανάκτηση αυτού του εξωτερικού ορίου, με την επικράτηση διαδικασιών παλινόρθωσης της κεφαλαιοκρατίας στις περισσότερες χώρες του πρώιμου σοσιαλισμού, κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα. *Εσωτερικό* δε όριο της εκτατικής ανάπτυξής της, είναι το όριο της επέκτασης (δια της συγκεντρώσεως – συγκεντροποίησης) της κεφαλαιοκρατικής ιδιοκτησίας ως οικονομικού μορφώματος, δηλαδή *το μονοπώλιο* (βλ. και Λένιν σσ. 403, 428), η σύγχρονη μορφή του οποίου είναι οι πολυεθνικοί - πολυκλαδικοί όμιλοι.

Παρά το γεγονός ότι η κεφαλαιοκρατία περνά στην *εντατική* της ανάπτυξη από το στάδιο ακόμα της ωριμότητας της (παραγωγή κατ' εξοχήν σχετικής υπεραξίας με την παραγωγή μηχανών από μηχανές), *η εντατική ανάπτυξή της γίνεται κυρίαρχη μόνο στο στάδιο του ιμπεριαλισμού.*

Η εντατική ανάπτυξη έχει επίσης όρια. Το *απόλυτο όριο εντατικής ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας* αφορά το θεμέλιο της ουσίας της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής, την αντίθεσή μεταξύ ζωντανής και νεκρής εργασίας, μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου. Το κεφάλαιο, ως παρελθούσα αντικειμενοποιημένη εργασία, αποσπά υπεραξία από τη ζωντανή μισθωτή εργασία και αυτός είναι ο βασικός μηχανισμός κεφαλαιοκρατικής εκμετάλλευσης. *Όσο απαλείφεται, όσο βαίνει μειούμενη η ζωντανή εργασία έναντι της νεκρής, το μεταβλητό κεφάλαιο έναντι του σταθερού, με όριο το 0, προσδιορίζεται το απόλυτο όριο εντατικής ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας.* Χωρίς τη ζωντανή εργασία, από την οποία και μόνον μπορεί να αποσπάται η υπεραξία, απαλείφεται το ίδιο το κεφάλαιο ως σχέση παραγωγής. Η αναντιστοιχία παραγωγικών δυνάμεων-σχέσεων παραγωγής εντείνεται, ωστόσο δεν μπορεί να είναι απόλυτη, διότι *η απόλυτη αναντιστοιχία προϋποθέτει τον απόλυτο εκτοπισμό της ζωντανής εργασίας από την παραγωγική διαδικασία, την απόλυτη αυτοματοποίηση της παραγωγής συνολικά (τη μεγιστοποίηση του σταθερού κεφαλαίου και την αναγωγή στο μηδέν του μεταβλητού).* Ω-

Κεφαλαίου, εισάγει πρώτος αυτές τις προσδιοριστικές της ανάπτυξης έννοιες: “...κατά μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα γίνεται αναπαραγωγή, και μάλιστα -εξεταζόμενη από τη σκοπιά όλης της κοινωνίας- αναπαραγωγή σε διευρυμένη κλίμακα: εκτατική, αν επεκτείνεται το πεδίο παραγωγής: εντατική, αν το μέσο παραγωγής γίνεται πιο αποδοτικό” (Μαρξ, 1979, σελ. 168). *Συστηματική γενίκευση και συγκεκριμενοποίηση της διαλεκτικής συσχέτισης αυτών των εννοιών κατά την εξέταση της δομής και της ιστορίας της ανάπτυξης της κοινωνίας (σε επίπεδο φιλοσοφίας της ιστορίας, κοινωνικής θεωρίας και μεθοδολογίας), επιτυγχάνεται στη Λογική της Ιστορίας* (Βαζιούλιν, 2013).

στόσο, αυτό είναι ένα *όριο – άκρον άωτον* (της εντατικής ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας), η *επίτευξη του οποίου ανάγεται στο άπειρο*. Η επίτευξη αυτού του ορίου θα σήμαινε και υπέρβαση του μέτρου ύπαρξης της κεφαλαιοκρατίας ως ποιότητας και ουσίας, όπως αυτό υπαγορεύεται από τον ενδότερο πυρήνα των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής, από τη θέση της ζωντανής εργασίας στην παραγωγική αλληλεπίδραση της κοινωνίας με τη φύση. Χωρίς τη συνειδητή παρέμβαση του υποκειμένου, οι κεφαλαιοκρατικές σχέσεις μπορούν να διαιωνίζονται στο διηνεκές. Ως εκ τούτου, είναι ανέφικτη η αυτόματη και αυθόρμητη πτώση της κεφαλαιοκρατίας ως “ώριμου φρούτου”, χωρίς τη συνειδητή, συγκροτημένη παρέμβαση του υποκειμένου εκείνου, που είναι ο θεμελιώδης παραγωγός του κοινωνικού πλούτου.

Για την πληρέστερη κατανόηση των μορφών ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης, είναι σκόπιμη η ανάδειξη ορισμένων ουσιαστών χαρακτηριστικών του σύγχρονου σταδίου της κεφαλαιοκρατίας, του παγκοσμιοποιημένου ιμπεριαλισμού.

Η αναφορά σε αυτά τα χαρακτηριστικά δεν προβάλλει αξιώσεις πλήρους και επαρκούς διερεύνησης αυτού του σταδίου, αλλά συνιστά ορισμένη σύνοψη θεωρητικών και μεθοδολογικών ερευνών στα πλαίσια της λογικής της ιστορίας, που θέτουν το πλαίσιο ενός φάσματος επικείμενων ερευνητικών προγραμμάτων σε εμπειρικό και θεωρητικό επίπεδο.

Το σημερινό στάδιο ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας, του *παγκοσμιοποιημένου ιμπεριαλισμού* – εάν επιχειρήσουμε έναν οριακά συνοπτικό ορισμό – είναι το *διακρατικό-μονοπωλιακό στάδιο της κεφαλαιοκρατικής υπαγωγής της ανθρωπότητας στους διεθνικούς-πολυεθνικούς μονοπωλιακούς ομίλους*.² Κατά το στάδιο αυτό επέρχεται πρωτοφανής ενοποίηση της ανθρωπότητας. Μια ενοποίηση, που δεν προωθείται με γνώμονα το συμφέρον της ανθρωπότητας, αλλά τα ιδιοτελή και ανταγωνιστικά

² Είναι εκπληκτική η σύγχυση που παρατηρείται στη βιβλιογραφία και στον κοινωνικοπολιτικό διάλογο αναφορικά με το θέμα του ιμπεριαλισμού. Η σύγχυση επιτείνεται με την επίσημη αστική ιστοριογραφία και ιδεολογία, η οποία, ορμώμενη από αναφορές στις *ιστορικές εκδοχές επεκτατισμού και κυριαρχίας των αρχαίων αυτοκρατοριών*, ανάγει τον ιμπεριαλισμό σε αυτά τα *επιφανειακά-εμπειρικά χαρακτηριστικά*, στα οποία προσδίδει ανιστορικό περιεχόμενο. Είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι, από *επιστημονικής απόψεως*, όπως απέδειξε ο Β.Ι. Λένιν, με τη *μετάβαση στο μονοπωλιακό της στάδιο*, η κεφαλαιοκρατία ως παγκόσμιο σύστημα γίνεται ιμπεριαλισμός. Αυτό προκύπτει ως αποτέλεσμα συγκεκριμένης ιστορικής διεπιστημονικής διερεύνησης και περιοδολόγησης της κεφαλαιοκρατίας (τουλάχιστον από την άποψη της πολιτικής οικονομίας, της κοινωνικής φιλοσοφίας, της φιλοσοφίας της ιστορίας και της οικονομικής ιστορίας). Συνεπώς, είναι αντιεπιστημονικός αναχρονισμός κάθε υπαναχώρηση επ' αυτού του ζητήματος πίσω από το επιστημονικά κεκτημένο του μαρξισμού. Η διάκριση μονοπωλιακού και μη μονοπωλιακού κεφαλαίου εντός διαφόρων χωρών και περιφερειών του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος στο στάδιο του ιμπεριαλισμού, καθώς και τα κριτήρια ταξινόμησης διαφόρων χωρών ως προς τη θέση και το ρόλο τους στον παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό καταμερισμό της εργασίας, απαιτεί ξεχωριστή πραγμάτευση. Σε κάθε περίπτωση, δεδομένου ότι το βασικό και ουσιαστικό χαρακτηριστικό του σύγχρονου σταδίου αυτού του συστήματος είναι η κυριαρχία των μονοπωλιακών ομίλων, ο αντιμονοπωλιακός-αντιιμπεριαλιστικός αγώνας, είναι εξ' υπαρχής βαθύτατα αντικαπιταλιστικός, μιας και ο αγώνας κατά της κεφαλαιοκρατίας, οφείλει στρατηγικά να επικεντρώνεται στην κυρίαρχη και πλέον επιθετική μορφή των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής.

συμφέροντα της κυρίαρχης μορφής ιδιωτικής ιδιοκτησίας της εποχής, αυτών των διεθνικών-πολυεθνικών ομίλων. Χαρακτηριστικά αυτού του σταδίου είναι:

1. Από την άποψη του εσωτερικού ορίου εκτατικής ανάπτυξης, η σημερινή μορφή συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης κεφαλαίου έχει οδηγήσει στους υπερεθνικούς πολυκλαδικούς ομίλους, οι οποίοι έχουν εν πολλοίς υπαγάγει στην κυριαρχία τους την ανθρωπότητα. Έχουμε λοιπόν *συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου και κοινωνικοποίηση της παραγωγής, που έχει φτάσει σε τέτοια υψηλή βαθμίδα ανάπτυξης, ώστε να δημιουργεί το σημερινό εσωτερικό όριο εκτατικής ανάπτυξης του κεφαλαίου που διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην οικονομική ζωή σε πλανητική κλίμακα: τους διεθνικούς-πολυεθνικούς μονοπωλιακούς ομίλους.*³ Είναι εντυπωσιακή η αριθμητική αύξηση των Πολυεθνικών: το 1939 – 30, το 1976 – 11 χιλιάδες (ενώ τα παραρτήματά τους στην αλλοδαπή ήταν 86 χιλ.), το 1991 – 35 χιλ. (150 χιλ.. παραρτήματα), το 2000 γ. – 63 χιλ. (630 χιλ. παραρτήματα), το 2008 – 80 χιλ. Πολυεθνικές (810 χιλ. παραρτήματα).⁴ Η διαδικασία αυτή λαμβάνει χώρα μέσω ευρείας κλίμακας εξαγορών και συγχωνεύσεων, δηλαδή, η αριθμητική τους αύξηση επέρχεται μαζί με μεγέθυνση, συγκέντρωση και συγκεντροποίηση. Οι όμιλοι αυτοί διασφαλίζουν το 50% της βιομηχανικής παραγωγής του κόσμου και ελέγχουν το 70% του «εμπορίου» (όλο και μεγαλύτερο μέρος του οποίου στην πραγματικότητα δεν είναι παρά συναλλαγές βάσει σχεδίου στο εσωτερικό των ίδιων αυτών ομίλων).⁵ Η διείσδυση αυτών των μονοπωλιακών ομίλων κλιμακώνεται ανισομερώς, με πρωτοπόρους ορισμένους κλάδους (εξορυκτική και μεταποιητική βιομηχανία,

³ Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μεγέθη και η δυναμική αυτών των ομίλων, σύμφωνα με τα στοιχεία της υπηρεσίας του ΟΗΕ για τις διεθνείς επενδύσεις και την ανάπτυξη: “οι πολυεθνικές εταιρείες το 2009 ανέρχονταν σε 79,000 και είχαν περίπου 800,000 θυγατρικές σε όλον τον κόσμο. Στην κατάταξη των πολυεθνικών αυτών με βάση το ενεργητικό τους οι δέκα μεγαλύτερες είναι 1) General Electric 2) BP 3) Toyota Motor Corporation 4) Royal Dutch/Shell Group 5) ExxonMobil Corporation 6) Ford Motor Company 7) Vodafone Group Plc 8) Total 9) Electricite de France 10) Wal-Mart Stores. Είναι ενδιαφέρον επίσης να δούμε τον τόπο προέλευσης των πολυεθνικών αυτών. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις 100 μεγαλύτερες οι 85 έχουν την έδρα τους στην Αμερική, ΕΕ και Ιαπωνία, επίσης χαρακτηριστικό είναι ότι οι 72 από αυτές προέρχονται από πέντε μόνο χώρες, δηλαδή τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, τη Γερμανία το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιαπωνία. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ο κύκλος εργασιών των πολυεθνικών ξεπερνούσε τα 5,2 τρις δολάρια (ποσό μεγαλύτερο των παγκοσμίων εξαγωγών σε αγαθά και υπηρεσίες) και απασχολούσε εργατικό δυναμικό που άγγιζε τα 150 εκατομμύρια, το σύνολο των πωλήσεων ανερχόταν σε 18 τρις δολάρια ενώ το ύψος των παγκοσμίων εξαγωγών τους ήταν 8 τρις δολάρια. Στα τέλη του 20ου αιώνα οι 200 μεγαλύτερες πολυεθνικές έλεγχαν το 80% της παγκόσμιας αγροτικής και βιομηχανικής παραγωγής καθώς και το 70% των εμπορικών συναλλαγών και του τομέα των υπηρεσιών. Στα τέλη του 20ου αιώνα στην λίστα των 100 ισχυρότερων οικονομικών οντοτήτων οι 40 δεν ήταν κράτη αλλά πολυεθνικές. Δέκα χρόνια αργότερα η σχέση αντιστράφηκε υπέρ των πολυεθνικών. Σήμερα πλέον από τις 100 σημαντικότερες οικονομικές οντότητες του πλανήτη οι 51 είναι πολυεθνικές και μόνο 49 είναι κράτη”

(<http://www.indexonline.gr/monopolies.htm>).

⁴ Βλ. Титов , παρατίθεται από Пятаков.

⁵ Βλ. Кизим & Козырб.

πληροφορική τεχνολογία, εμπόριο, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τηλεπικοινωνίες), έναντι των λοιπών (Пятаков).

Βάσει των στοιχείων της Παγκόσμιας Τράπεζας, το παγκόσμιο ΑΕΠ αυξήθηκε από 63,19 τρισ. δολάρια που ήταν το 2010 στα 69,98 τρισ. δολάρια το 2011.⁶ Άρα, η παγκόσμια οικονομία παρουσίασε μεγέθυνση κατά 10,7%. Ωστόσο, δεν υπάρχει κράτος ή ομάδα κρατών με τέτοιους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ. Η μέση αύξηση του ΑΕΠ (213 χωρών) ανήλθε το 2011 στα 3,6%. Απάντηση σε αυτό το παράδοξο παρέχει η “Εκθεση για τις παγκόσμιες επενδύσεις” του 2012 (UNCTAD), όπου αναφέρεται: “το 2011 τα παραρτήματα στην αλλοδαπή των Πολυεθνικών, εξασφάλισαν απασχόληση σε περίπου 69 εκατομμύρια ανθρώπους, οι οποίοι δημιούργησαν όγκο πωλήσεων ύψους 28 τρισ. δολαρίων και προστιθέμενη αξία ύψους 7 τρισ. δολαρίων, δηλαδή, περίπου κατά 9% παραπάνω, απ’ ότι κατά το 2010”.⁷ Υπάρχουν διάφοροι τρόποι υπολογισμού του ΑΕΠ, ένας εκ των οποίων βασίζεται στην προστιθέμενη αξία. Αυτά τα 7 τρισ. που παρήχθησαν στα παραρτήματα των Πολυεθνικών, ισούνται με τη διαφορά στο παγκόσμιο ΑΕΠ μεταξύ 2010 και 2011. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτή η μεγέθυνση του παγκόσμιου ΑΕΠ εν μέσω παγκόσμιας κρίσης, ήταν αποτέλεσμα της εργασίας των προαναφερθέντων 69 εκατομμυρίων εργαζομένων στα παραρτήματα των Πολυεθνικών στην αλλοδαπή! Η όποια παγκόσμια ανάπτυξη κατά το ως άνω διάστημα, ήταν αποτέλεσμα της εργασιακής δύναμης αυτής της σχετικά ολιγάριθμης ομάδας ανθρώπων (του 1,5% του παγκόσμιου πληθυσμού, αν και με αυτήν συνδέεται δεκαπλάσιος πληθυσμός). Ακόμα και εάν λάβουμε υπ’ όψιν την ύπαρξη μονοπωλιακών υπερκερδών σε αυτούς τους δείκτες, η παραγωγικότητα της εργασίας και ιδίως του κεφαλαίου σε αυτά τα παραρτήματα είναι εντυπωσιακή.

Χαρακτηριστικό αυτών των ομίλων είναι η παγκόσμια εμβέλεια της δράσης τους, όχι απλώς μέσω της εξαγωγής εμπορευμάτων και κεφαλαίων και της εισαγωγής πρώτων υλών, όπως γινόταν κατά το παρελθόν, αλλά και (κυρίως) με τη μορφή της οργάνωσης και λειτουργίας παγκόσμιας εμβέλειας παραγωγικών διαδικασιών, με τη δημιουργία παγκοσμιοποιημένων παραγωγικών δυνάμεων.

2. Το πλέγμα των σχέσεων παραγωγής του σύγχρονου σταδίου είναι πολυεπίπεδα δομημένο, έχοντας στην κορυφή της πυραμίδας της δομής του διάφορες εκδοχές του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, το οποίο έχει εν πολλοίς υπαγάγει το βιομηχανικό κεφάλαιο. Επιστώ την προσοχή στο εξής: εδώ δεν αναφέρομαι στο φαινόμενο της λεγόμενης χρηματιστικοποίησης, η οποία

⁶ Βλ: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries/1W?display=graph>

⁷ Εισήγηση, UNCTAD, 2012 (στη ρωσική γλώσσα), σελ. 7.

εκλαμβάνεται ως παραγωγή κεφαλαίου δήθεν αποκλειστικά στην σφαίρα της κυκλοφορίας (για τα αδιέξοδα της θεωρίας της «χρηματοπιστικοποίησης», βλ. και Σ. Μαυρουδέα). Αναφέρομαι σε δομικά χαρακτηριστικά του σημερινού πλέγματος παγκοσμιοποιημένων παραγωγικών δυνάμεων και σχέσεων παραγωγής που εδράζεται στη σφαίρα της παραγωγής. *Ως εκ τούτου, κατά το στάδιο αυτό επιβάλλεται η παγκόσμια κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και συγχώνευσή του με το βιομηχανικό, υπαγωγή του δεύτερου στο πρώτο και δημιουργία μιας παγκόσμιας χρηματιστικής ολιγαρχίας επί της βάσης αυτού του χρηματιστικού κεφαλαίου. Εξαιρετικά σπουδαία σημασία αποκτούν οι όλο και πιο διαμεσολαβημένα συνδεδεμένες με την παραγωγή ακαριαίες χρηματοπιστωτικές ροές με αντίστοιχες επιπτώσεις στη δομή και στις λειτουργίες της παραγωγής, με μεταφορά συνιστωσών της παραγωγικής διαδικασίας ανά την υφήλιο, έναντι των παραδοσιακών εξαγωγών κεφαλαίου και εμπορευμάτων.*

3. Βάσει του δεύτερου σταδίου της επιστημονικής και τεχνολογικής επανάστασης, που εκτυλίσσεται εντατικά από το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα, επέρχεται σημαντική μεταβολή των όρων εκτατικής και εντατικής ανάπτυξης της παραγωγής σε παγκόσμια κλίμακα. Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας δημιουργούνται τεχνολογικές παραγωγικές διαδικασίες, που επεκτείνουν τη λειτουργία τους σε όλα τα επίπεδα (ενεργειακό, πληροφοριακό, τηλεπικοινωνιακό, σε άμεσο μεταβολισμό πρώτων υλών και ενέργειας) σε *πλανητική κλίμακα*. Είναι αδιανόητη σήμερα μια παραγωγική διαδικασία, χωρίς ακαριαίες ροές πληροφορίας μέσω διαύλων και δικτύων που εμπλέκοντας και το εγγύς διάστημα, περιβάλλουν την υφήλιο. Το ίδιο ισχύει και για τις διαρκείς ροές ενεργειακών πόρων, τις μεταφορές και τις συγκοινωνίες, η λειτουργία των οποίων στην εποχή μας είναι αδιανόητη χωρίς δορυφορικά και άλλα συστήματα προσδιορισμού συντεταγμένων για πλοήγηση. Τέτοιου τύπου παραγωγικές διαδικασίες και τέτοια διεθνοποίηση του κεφαλαίου δεν έχουν ιστορικό προηγούμενο. Στη βάση αυτών των διαδικασιών, βρίσκεται η *κλιμάκωση της επιστημονικοποίησης της παραγωγής, της μετατροπής της επιστήμης σε όλο και πιο άμεση παραγωγική δύναμη.*

Η επιστήμη, η ερευνητική και σχεδιοποιός-κατασκευαστική δραστηριότητα της ανθρωπότητας, και τα εκάστοτε αποτελέσματα – κεκτημένα της, είναι στρατηγικής σημασίας ενοποιητική δύναμη της ανθρωπότητας. Ωστόσο, η δύναμη αυτή χειραγωγείται και γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους προαναφερθέντες ομίλους, γεγονός που στρεβλώνει το δημιουργικό της δυναμικό και οδηγεί σε επικίνδυνες έως καταστροφικές μονομέρειες την ανάπτυξη της επιστήμης. Η πρωτοφανής και ολομέτωπη επίθεση της επιστήμης στο κεφάλαιο για την καθυπόταξή της στη σκοπιμότητα της άντλησης μονοπωλιακών υπερκερδών και ο συνακόλουθος μονομερής προσανατολισμός στην εφαρμοσμένη και τεχνολογική έρευνα με κερδώς παραγωγικές διεξόδους (και αντίστοιχη υπο-

βάθμιση της βασικής έρευνας, των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών και της φιλοσοφίας), είναι μονόδρομος για το νέο στάδιο της κεφαλαιοκρατίας. Έτσι δημιουργούνται *παγκοσμιοποιημένες τεχνολογικές δομές και υποδομές*, που φέρουν, *το στίγμα του σύγχρονου σταδίου της κεφαλαιοκρατίας, της κυριαρχίας των πολυεθνικών ομίλων*. Υπό αυτούς τους όρους, λαμβάνει χώρα μια *παγκόσμιας κλίμακας υπαγωγή της εκτελεστικού τύπου επαναλαμβανόμενης εργασίας στο κεφάλαιο*. Κατ' αυτό τον τρόπο, παγκοσμιοποιούνται οι παραγωγικές δυνάμεις, παγκοσμιοποιείται και η βασική παραγωγική δύναμη, η ζωντανή ανθρώπινη εργασία, καταρχήν στη μορφή της επαναλαμβανόμενης και εκτελεστικής η οποία κυριαρχεί στατιστικά στην παγκόσμια παραγωγή.

Ταυτόχρονα, αυξάνει και ένας *άλλος τύπος εργασίας, ένας άλλος τύπος υποκειμένου: της ανανεούμενης και αναπτυσσόμενης εργασίας, που είναι συνδεδεμένη με ερευνητική δραστηριότητα και δημιουργικότητα*, που έχει τα χαρακτηριστικά της *“καθολικής εργασίας”* κατά το Μαρξ. Το υποκείμενο της ερευνητικής κατασκευαστικής δραστηριότητας δημιουργικού τύπου, αναβαθμίζεται και μεγεθύνεται στατιστικά, αλλά προς το παρόν είναι κατακερματισμένο και χειραγωγούμενο. Λόγω του χαρακτήρα της (κυρίως, λόγω της λειτουργίας και ανάπτυξής της στη βάση θεμελιωδώς κοινών και αναπαλλοτρίωτων, καθολικών νοητικών και τεχνικών, ιδεατών και υλικών μορφών προσοικειώσης της πραγματικότητας, κεκτημένων της ιστορίας του πολιτισμού), η επιστήμη, η δημιουργική ερευνητική και σχεδιοποιός-κατασκευαστική δραστηριότητα της ανθρωπότητας δεν μπορεί να υπαχθεί πλήρως στο κεφάλαιο. Η όποια υπαγωγή της ανάπτυξής της στο κεφάλαιο, γίνεται μέσω της διαστρέβλωσης και της καταστροφής της. Άρα, *η υπαγωγή αυτού του τύπου της εργασίας στο κεφάλαιο, είναι κατ' εξοχήν τυπική και όχι πραγματική*. Δρομολογείται λοιπόν σε ευρεία κλίμακα η *δημιουργία τεχνολογικής βάσης της παγκοσμίας κατανεμημένης και δικτυωμένης παραγωγής (δίκτυα ροών ενέργειας και πληροφορίας) από τους διεθνικούς μονοπωλιακούς ομίλους σε επίπεδο κυρίως παραγωγής (και όχι απλώς εξαγωγής-κυκλοφορίας κεφαλαίου και εμπορευμάτων, όπως στον ιμπεριαλισμό μέχρι τα μέσα της 2ης πεντηκονταετίας του 20ού αι.), γεγονός που οδηγεί, αφενός μεν, σε μετάβαση από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή της παγκόσμιας εργασίας στο παγκοσμιοποιημένο κεφάλαιο (ο παγκόσμιος καταμερισμός εργασίας καθίσταται τεχνολογική αναγκαιότητα), αφετέρου δε, στην κατ' εξοχήν τυπική υπαγωγή της επιστημονικής δημιουργικής εργασίας στο κεφάλαιο, με επικίνδυνες επιπτώσεις*. Σε αυτά τα αντιφατικά πλαίσια δημιουργείται ένα σύστημα *πλανητικών υποδομών και παραγωγικών δυνάμεων, άρα και της επιστημονικής και τεχνολογικής βάσης ενοποίησης της ανθρωπότητας*.

4. Τα παραπάνω δεν έλαβαν χώρα εν κενώ. Ήταν αδιάρρηκτα συνδεδεμένα με το θρίαμβο και την τραγωδία των εγχειρημάτων πρώιμου σοσιαλισμού του εικοστού αιώνα. *Είναι ανέφικτη η σύγχρονη περιοδολόγηση*

και ο προσδιορισμός του νέου σταδίου της κεφαλαιοκρατίας, χωρίς να εντάσσεται σε αυτήν η θέση και ο ρόλος, η όλη αλληλεπίδρασή της με την άνοδο και την πτώση του πρώιμου σοσιαλισμού του 20ού αι. και με την εμφάνιση των προϋποθέσεων του ύστερου σοσιαλισμού. Οι κοινωνίες αυτές που προέκυψαν από την παγκόσμια επαναστατική διαδικασία του εικοστού αιώνα - όπως και αν τις χαρακτηρίζει κανείς - γνώρισαν την άνοδο και την πτώση τους. Τα περισσότερα από αυτά τα εγχειρήματα ηττήθηκαν, τα διαδέχθηκαν διαδικασίες κεφαλαιοκρατικής παλινόρθωσης, βίαιης επανένταξής τους στην τροχιά του παγκόσμιου κεφαλαίου. Ωστόσο, οι ιστορικοί όροι που δημιούργησαν με την εμφάνιση και την όποια διαμόρφωση πρόλαβαν να έχουν αυτές οι κοινωνίες, ως συνιστώσες του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος, σε συνθήκες αδυσώπητου ανταγωνισμού με το κυρίαρχο παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα, πρόλαβαν να δεχθούν και να αφήσουν ανεξίτηλο το στίγμα αυτού του ανταγωνισμού, που υπονόμωσε ουσιαστικά και έθεσε υπό απειλή την ίδια την ύπαρξη της κεφαλαιοκρατίας. Χωρίς αυτού του τύπου την αλληλεπίδραση με το γίνεσθαι και την καταστροφή του πρώιμου σοσιαλισμού του εικοστού αιώνα, είναι αδύνατο να κατανοηθεί η υφή και ο χαρακτήρας πολλών φαινομένων, όπως η δυτικοευρωπαϊκή ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση αρχικά της ευρωπαϊκής οικονομικής κοινότητας (Ε.Ο.Κ.) και αργότερα της Ε.Ε. Άλλωστε, είναι αδύνατο να γίνει αντιληπτό το τι σημαίνει κοινωνική πολιτική και κράτος πρόνοιας, κατοχύρωση εργασιακών δικαιωμάτων, κρατικός παρεμβατισμός και ρύθμιση (και στις δύο μορφές του: κεϋνσιανή και απροκάλυπτα στρατιωτικοποιημένη φασιστικού τύπου) εκτός αυτής της αλληλεπίδρασης. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό με την ολομέτωπη επίθεση στα ως άνω κοινωνικά και οικονομικά κεκτημένα της εργασίας (μετά την ήττα του πρώιμου σοσιαλισμού από τις δυνάμεις της αντεπανάστασης), που σε συνθήκες κρίσης προσλαμβάνει χαρακτηριστικά ληστρικού ρεβανσιστικού κοινωνικού πολέμου.

Υπό αυτούς τους όρους, κλιμακώνεται ο ανταγωνισμός για την κατανομή του κόσμου, των αγορών, των πόρων που βρίσκονται στην επιφάνεια ξηράς και υδάτων, αλλά και στα σπλάχνα της γης, υποθαλάσσια, την ατμόσφαιρα, αλλά και στο εγγύς διάστημα που αξιοποιείται παραγωγικά από τις παγκοσμιοποιημένες δυνάμεις που προαναφέραμε. Στον ανταγωνισμό για αυτή την κατανομή εμπλέκονται και δυνάμεις, χώρες και οι συνασπισμοί χωρών, όπου έχουν την έδρα τους (τη βάση, τα επιτελεία, τα ερευνητικά τους κέντρα και δραστηριότητες εντάσεως κεφαλαίου) οι ισχυρότεροι πολυεθνικοί όμιλοι.

Στη σημερινή πρωτοφανή δομική, διαρθρωτική κρίση υπερσυσσώρευσης, παρατηρείται σημαντική αλλαγή στους συσχετισμούς των δυνάμεων και μετατόπιση ισχύος σε παγκόσμια κλίμακα. Έχει πλέον καταφανώς δρομολογηθεί μια διαδικασία υποβάθμισης της ισχύος, της θέσης και του ρόλου των

τριών παραδοσιακών πόλων και των περί αυτών ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων (Βορειοαμερικανικού, με επικεφαλής της Η.Π.Α., Δυτικοευρωπαϊκού, με επικεφαλής τη Γερμανία και της Άπω-Ανατολής, με επικεφαλής την Ιαπωνία), ενώ έχει εμφανιστεί και διαμορφώνεται άλλος δυνητικά ιμπεριαλιστικός πόλος (ενδεχομένως και πόλοι), με τεράστιες δυνάμεις, οι οποίες δεν προσμετρώνται απλώς με αξιακούς όρους και με δείκτες ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.⁸ Διόλου αμελητέο δεν είναι το γεγονός ότι σε αυτόν τον καινοφανή πόλο, άγοντα ρόλο διαδραματίζουν χώρες και κοινωνίες στις οποίες έχουν αφήσει το στίγμα τους εκδοχές του πρώιμου σοσιαλισμού του εικοστού αιώνα.

Δεδομένης λοιπόν της αλλαγής του εξωτερικού ορίου εκτατικής ανάπτυξης του κεφαλαίου (λόγω της επέκτασής του σε πεδία εκτός κεφαλαιοκρατικής παραγωγής, αλλά κυρίως, λόγω της παλινόρθωσης της κεφαλαιοκρατίας στις περισσότερες χώρες του πρώιμου σοσιαλισμού του 20ού αι.) και των αλλαγών στην εντατική ανάπτυξή του (βάσει του δευτέρου σταδίου της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης και της αναδιάρθρωσης της παραγωγής), σήμερα: α) Κλιμακώνεται η ανακατανομή του κόσμου μεταξύ των διεθνικών μονοπωλιακών ομίλων και η υπαγωγή όλων των σφαιρών της ζωής της κοινωνίας στους τελευταίους.⁹ β) επιτείνεται η ανισομέρεια της ανάπτυξης και οι ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις, ανακύπτουν ανακατατάξεις στους περιφερειακούς και παγκόσμιους συσχετισμούς δυνάμεων, ενώ αποδομούνται-ανασυγκροτούνται παλαιοί και συγκροτούνται νέοι πόλοι για την αναδιανομή της γης (εδαφών, υπεδάφους, θαλασσών, αέρος, διαστήματος), των φυσικών και κοινωνικών πόρων και της ισχύος μεταξύ των ισχυρότερων ως προς το κεφάλαιο Δυνάμεων.

5. Σε αυτή τη βάση, επεκτείνονται και ανασυγκροτούνται παλαιά, ενώ συγκροτούνται και νέα περιφερειακά συστήματα ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων, θεσμικά και εξωθεσμικά όργανα επιβολής εκδοχών διακρατικο-μονοπωλιακής ρύθμισης, με μέτρα όλο και πιο άμεσης και βίαιης υπαγωγής της κυριαρχίας και των δημοσιονομικών κρατών και ομάδων κρατών στην παγκόσμια χρηματιστική ολιγαρχία, με αξιώσεις επιβολής παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής δικτατορίας, με αυταρχικοποίηση και ενίσχυση λειτουργιών κρατικής-διακρατικής καταστολής πολλών επιπέδων και με έντονη στρατιωτικοποίηση καθεστώτων (έναντι εσωτερικού και εξωτερικού εχθρού), γεγονός που οδηγεί σε κύματα περιφερειακών ιμπεριαλιστικών πολέμων –συστατικών ενός εν εξελίξει θερμού παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού πολέμου– που κατατείνουν σε κίνδυνο γενικευμένης παγκόσμιας

⁸ Εάν το 1992 οι πολυεθνικοί όμιλοι από τις αναπτυσσόμενες χώρες ανέρχονταν μόλις στο 8% του συνολικού αριθμού και ήταν μερικές δεκάδες, το 2008 ανήλθαν στο 28% του παγκόσμιου συνόλου και αριθμούσαν 82 χιλιάδες. Οι Financial Times π.χ., περιλαμβάνουν 124 επιχειρήσεις από τις αναπτυσσόμενες χώρες μεταξύ των 500 μεγαλύτερων εταιρειών του κόσμου, ενώ 18 από αυτές περιλαμβάνονται στις πρώτες 100 (Карпова, παρατίθεται από Пятаков).

⁹ Κατά τον ερευνητή Пятаков, “ο πολιτικός χάρτης του κόσμου δεν αρκεί πλέον. Χρειάζεται να δημιουργηθεί και ένας νέος πολιτικο-οικονομικός χάρτης, στον οποίο, δίπλα στις επικράτειες των κρατών, πρέπει να επισημαίνονται και οι σφαίρες επιρροής των μεν είτε των δε Πολυεθνικών”.

σύρραξης. Εδώ, οι διαδικασίες ολοκλήρωσης προβάλλουν άκρως ανταγωνιστικά και επιθετικά, με όρους γεωστρατηγικής επιβολής.

Το σύγχρονο στάδιο της κεφαλαιοκρατίας διατηρεί τα θεμελιώδη και ουσιώδη χαρακτηριστικά του, όπως τα ανέδειξε στην έρευνα του αρχικά ο Μαρξ και στη συνέχεια ο Λένιν. Ωστόσο, έκτοτε έχουν επέλθει εξαιρετικά σημαντικές, πρωτοφανείς ως προς το ποιον, το ποσόν και την ουσία τους μεταβολές.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά παρουσιάζουν ομοιότητες και διαφορές, στοιχεία συνέχειας και ασυνέχειας έναντι αυτών του σταδίου του ελεύθερου ανταγωνισμού και του ιμπεριαλισμού των αρχών του 20ού αι. *Οι αλλαγές που επήλθαν έκτοτε, δεν είναι απλώς ποσοτικές, δεν είναι απλώς αλλαγές τάξης μεγέθους ή κλίμακας στα πλαίσια του ίδιου σταδίου. Αφορούν ποιοτικές και ουσιώδεις μεταβολές σε όλα τα επίπεδα της παραγωγικής επενέργειας στη φύση, των σχέσεων παραγωγής, της όλης δομής και των λειτουργιών του ιεραρχημένου και διατεταγμένου σε τοπική, περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα κεφαλαιοκρατικού συστήματος, σε συνάρτηση με την άνοδο και την πτώση των πρώιμων επιχειρημάτων άρσης της κεφαλαιοκρατίας. Π.χ., οι συνδεόμενες με το δεύτερο στάδιο της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης αλλαγές στην κλίμακα και στον χαρακτήρα της εργασίας και οι συνακόλουθες αλλαγές του υποκειμένου της εργασίας, η φύση των διεθνικών-πολυεθνικών ομίλων με τον κυρίαρχο ρόλο του χρηματοπιστωτικού επιπέδου των σχέσεων παραγωγής στην κεφαλαιακή συσσώρευση, η διεύρυνση και εμβάθυνση των ιμπεριαλιστικών σχέσεων παραγωγής από τη σφαίρα της παγκόσμιας κυκλοφορίας (εμπορευμάτων και κεφαλαίων) στη σφαίρα της ίδιας της παραγωγικής (τεχνολογικής, ενεργειακής, πληροφοριακής κ.ο.κ.) βάσης, η ανταγωνιστική αλληλεπίδραση της κεφαλαιοκρατίας με τον πρώιμο σοσιαλισμό, στοιχειοθετούν εν πολλοίς αυτές τις παντελώς απύσες στις αρχές του 20ού αι. ποιοτικές και ουσιώδεις μεταβολές που σηματοδοτούν το νέο στάδιο.*

3. Για το Χαρακτήρα των Ιμπεριαλιστικών Ολοκληρώσεων και της Ε.Ε.

Σε συνδυασμό με τις παραπάνω τάσεις οφείλουμε να εξετάζουμε ιστορικά τις μορφές, τα είδη και τα επίπεδα των κεφαλαιοκρατικών – ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων. Εξ υπαρχής, οι τελευταίες ήταν και είναι: 1. διαδικασίες διεθνοποίησης της οικονομικής ζωής, οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης κεφαλαιοκρατικών χωρών, με ποικίλες μορφές διακρατικών οικονομικών συμφωνιών και συμβάσεων, για την ικανοποίηση των συμφερόντων των ισχυρότερων και μεγαλύτερων μονοπωλιακών ομίλων και 2. μέσο συντονισμού του αγώνα του μονοπωλιακού κεφαλαίου εναντίον της εργατικής τάξης σε διεθνές επίπεδο.

Η απλούστερη μορφή-πρόπλασμα της ολοκλήρωσης (από το 19ο – αρχές του 20ου αι.) είναι αυτή της ζώνης ελεύθερου εμπορίου, όπου αίρονται οι πε-

ριορισμοί στη διακίνηση εμπορευμάτων και υπηρεσιών μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών, καθώς και τελωνειακοί δασμοί.

Επόμενη πιο σύνθετη μορφή ολοκλήρωσης, είναι η τελωνειακή ένωση. Σε αυτή την περίπτωση, εκτός από την κατάργηση των περιορισμών στο εξωτερικό εμπόριο, θεσπίζεται ενιαία τιμολογιακή πολιτική και εν γένει ενιαία πολιτική για το εξωτερικό εμπόριο εν σχέσει προς τρίτες χώρες. Και στις δύο εκδοχές, οι όποιες διακρατικές συμφωνίες, διέπουν μόνο τη σφαίρα της ανταλλαγής, κατά τρόπο που δημιουργούνται τυπικά ίσοι όροι για την ανάπτυξη του εμπορίου και των οικονομικών συναλλαγών μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών.

Πιο σύνθετη μορφή ολοκλήρωσης είναι η δημιουργία ορισμένης ένωσης-κοινότητας. Εδώ, ως επιπρόσθετες της τελωνειακής ολοκλήρωσης, θεσπίζονται συμφωνίες που αφορούν την άσκηση κοινής οικονομικής και νομισματικής πολιτικής, όπως αυτή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ).

Σε κάθε περίπτωση, η όποια κεφαλαιοκρατική ολοκλήρωση, ως προς την ουσία της, είναι πρωτίστως μορφή διαχείρισης και εκμετάλλευσης της ανισομέρειας μεταξύ των οικονομιών χωρών και περιφερειών, μορφή μοιράσματος της παγκόσμιας κεφαλαιοκρατικής αγοράς μεταξύ των ισχυρότερων και μεγαλύτερων μονοπωλιακών ομίλων.

Οι διαδικασίες ολοκληρώσεων που δρομολογήθηκαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κινήθηκαν βάσει νομοτελών τάσεων, στη βάση της Κρατικομονοπωλιακής ρύθμισης. Η τελευταία, είχε ως φυσικό επακόλουθο αρχικά την τάση δημιουργίας μηχανισμών διεθνούς συντονισμού και Κρατικομονοπωλιακής ρύθμισης και στα πλαίσια της "Κοινής αγοράς". Έτσι, η όποια ολοκλήρωση συνιστά δυναμικό εγχείρημα του "συλλογικού κεφαλοκράτη" στο βαθμό που αυτός συγκροτείται σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, και αποσκοπεί: 1. στην "ειρήνευση", στη διαχείριση της αντίφασης μεταξύ ιδιωτικής κεφαλαιοκρατικής μορφής της οικονομικής δραστηριότητας και παραγωγικών δυνάμεων που υπερβαίνουν όλο και πιο πολύ τα εθνικά σύνορα, 2. στη διαχείριση προς όφελος των κυρίαρχων οικονομικών ομίλων του ανταγωνισμού, της ιεραρχικής κυριαρχίας, της ανισομέρειας και των αντίστοιχων σχέσεων εξάρτησης α) στις σχέσεις εντός του πεδίου της όποιας ολοκλήρωσης και β) στις σχέσεις με τρίτες χώρες και άλλες ολοκληρώσεις. Ωστόσο, στη βάση κάθε κεφαλαιοκρατικής ολοκλήρωσης, βρισκόταν, βρίσκεται και θα βρίσκεται η αγορά. Η κυριαρχία του στοιχείου των εμπορευματικών και χρηματικών σχέσεων, η κεφαλαιοκρατική αγορά, γεννά και ενισχύει διαρκώς αντιφάσεις μεταξύ χωρών και ομάδων χωρών, μεταξύ μονοπωλιακών ομίλων, μεταξύ των διαφόρων τάξεων και κοινωνικών στρωμάτων της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας.

Βέβαια, ιστορικά πρωταρχική μορφή ολοκληρώσεων συνιστά το σύστημα αποικιακής εξάρτησης και εκμετάλλευσης που προέκυψε κατά την ύστερη φεουδαρχία και την άνοδο της κεφαλαιοκρατίας. Η διάλυση του παραδοσιακού αποικιοκρατικού συστήματος επέδρασε καταλυτικά στις Δυτικοευρωπαϊκές κεφαλαιοκρατικές οικονομίες (τα 9/10 του συνόλου των αποικιών ανήκαν σε αυτές) στην κατεύθυνση εσπευσμένης αναζήτησης διακρατικά συντονισμένης αναδιάρθρωσης με τη δρομολόγηση στενότερων μορφών ολοκλήρωσης.

Καταλυτικός για τη δρομολόγηση και την επίσπευση αυτών των ολοκληρώσεων, ήταν ο διπολισμός του “Ψυχρού Πολέμου”. Η δημιουργία και η αρχική ενίσχυση του συστήματος των χωρών του *πρώιμου σοσιαλισμού*, χαρακτηριστικό των οποίων ήταν η ύπαρξη και λειτουργία εν πολλοίς *σχεδιοποιημένων οικονομιών*, αλλά και η συνδεδεμένη με αυτό το σύστημα *άνοδος του εθνικοαπελευθερωτικού και αντιιμπεριαλιστικού κινήματος*, καθιστούσαν επιτακτικές τις απαντητικές κινήσεις εκ μέρους των ισχυρότερων κεφαλαιοκρατικών χωρών, κυρίως στην Ευρώπη. Η χρηματιστική ολιγαρχία, προσέφυγε σε πολιτικές ολοκληρώσεις, στην προσπάθειά της να αμβλύνει τις εσωτερικές της αντιφάσεις, τις αρνητικές, κρισιακές και ανεξέλεγκτες συνέπειες της αυθόρμητης ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατικής οικονομίας σε περιφερειακό και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό ήταν απαραίτητο και για τη συσπείρωση των διαθέσιμων οικονομικών και πολιτικών δυνάμεων των κεφαλαιοκρατικών χωρών, για την εδραίωση και διασφάλιση των απειλούμενων θεμελίων του κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος, αλλά και για την επίτευξη διεθνούς υλικής και τεχνολογικής βάσης, ικανής να στηρίζει τις επιθετικές στρατιωτικές και πολιτικές συμμαχίες της, σε μια σχέση ανταγωνιστικής αναγκαστικής συνεργασίας (ενδο-ιμπεριαλιστικής, αναγκαστικής ενώπιον κοινών απειλών, ενότητας και πάλης) μεταξύ των κέντρων εκατέρωθεν του Ατλαντικού. Έτσι προέκυψαν οι “Ευρω-Ατλαντικές” δομές.

Οι ολοκληρώσεις που έλαβαν χώρα ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν εξ' υπαρχής ιμπεριαλιστικές, και έφεραν το στίγμα ψυχρού πολέμου, του αντικομμουνιστικού και αντισοβιετικού προσανατολισμού (βλ και την ανάλυση του Β. Λιόση). Αυτό αφορά ιδιαίτερα την Δυτικοευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το πρώτο εγχείρημα Δυτικοευρωπαϊκής ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης με ενιαίο νόμισμα, έλαβε χώρα σε καθεστώς κατοχής του φασιστικού άξονα, της ναζιστικής Γερμανίας. Αξιοσημείωτη είναι και η ταχύρρυθμη κάθαρση ιδεολόγων και άλλων στελεχών της ναζιστικής Γερμανίας, ώστε αυτοί να τεθούν επικεφαλής του μεταπολεμικού εγχειρήματος ανασυγκρότησης της κεφαλαιοκρατικής Ευρώπης μέσω της ολοκλήρωσης.

Έχει ιδιαίτερη σημασία η εξέταση της ιστορικής εξέλιξης της Δυτικοευρωπαϊκής ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης: από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Αν-

θρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ, ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1951 από έξι ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία εξακολουθούν να διαδραματίζουν ρόλο πυρήνα σε όλες τις μετέπειτα φάσεις της ολοκλήρωσης), στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ, που ιδρύθηκε το 1957 από τα ίδια κράτη, με τη Συνθήκη της Ρώμης, δέκατο μέλος της οποίας γίνεται η Ελλάδα το 1981, ενώ η Ισπανία και η Πορτογαλία ακολουθούν πέντε χρόνια αργότερα) και από αυτή στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε). Από τα πρώτα βήματα της αυτή η ολοκλήρωση, παρά τις εντός της και με τις ΗΠΑ αντιθέσεις, ήταν συμπληρωματικό και παραπληρωματικό στοιχείο του επιθετικού στρατιωτικού και πολιτικού Βορειοατλαντικού συμφώνου, του ΝΑΤΟ. Αυτό το στοιχείο της πρόσδεσης επιφυλάσσει εξαιρετικά ζοφερές προοπτικές με την ανάπτυξη του διατλαντικού εμπορίου (βλ. Wallach και Βατικιώτη).

Ωστόσο, αυτή η ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση έδειξε το πραγματικό της πρόσωπο μετά τη διάλυση του στρατοπέδου του πρώιμου σοσιαλισμού, με την εκ παραλλήλου με το ΝΑΤΟ πρόσδεση και προσάρτηση χωρών που πέρασαν απ' τον πρώιμο σοσιαλισμό σε καταστροφικές για τους λαούς τους επανεκδόσεις πρωταρχικής κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης, με όρους βίαιης αποικιοποίησης, με συστηματική καταστροφή κοινωνικών και οικονομικών δομών, με ακραία εξαθλίωση πληθυσμών. Παρατηρείται λοιπόν μια ιστορική διαβάθμιση των δομών και των επιπέδων ολοκλήρωσης.

Εδώ παρατηρούμε πλήρη επιβεβαίωση της από το 1915 πρόβλεψης του Λένιν, στο ιστορικό του έργο για το σύνθημα των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης. Στα πλαίσια της κεφαλαιοκρατίας είναι ανέφικτη η στοιχειωδώς ισοτίμη ενοποίηση χωρών και λαών. Η ενοποίηση αυτή γίνεται πάντα με όρους ιμπεριαλιστικής εκμετάλλευσης που εδράζεται στην ανισομέρεια και επιτείνει αυτή την ανισομέρεια. Η ιμπεριαλιστική εκμετάλλευση έχει πολλές μορφές και διεξάγεται σε πολλά επίπεδα: παίρνει τη μορφή τεχνολογικής, οικονομικής, δημοσιονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής εξάρτησης και επιβολής, δημιουργεί νέες μορφές αποικιοποίησης, αξιοποιώντας την ανισομέρεια μεταξύ κέντρου και περιφέρειας της Ε.Ε. και της ευρωζώνης και τις συνακόλουθες μορφές εξωτερικού δημόσιου χρέους.

Εδώ, η περιφέρεια της ευρωζώνης και ιδιαίτερα ο πλέον ασθενής κρίκος της, η Ελλάδα, μετατρέπεται σε αποικία χρέους δίκην πειραματόζωου. με αυτό τον μηχανισμό που δρομολογείται μια μακροχρόνια διαδικασία απομύζησης υπεραξίας, όχι μόνο των νυν γενεών, αλλά και των μετέπειτα, μέσω πρωτοφανών δανειακών συμβάσεων, με την εγγύηση του δημοσίου, υπό την εποπτεία και επιτήρηση εσμού θεσμικών και έξω θεσμικών οργάνων Διακρατικομονοπωλιακής ρύθμισης και επιβολής. η διαδικασία αυτή επιφέρει όρους γενοκτονίας, μέσω της λεγόμενης εσωτερικής υποτίμησης.

4. Εποχή, Συγκυρία και “Ασθενής Κρίκος”

Η εν εξελίξει οικονομική κρίση σηματοδοτεί το πέρασμα σε μια νέα εποχή η οποία συνδέεται με τα προαναφερθέντα ουσιώδη χαρακτηριστικά της ιμπεριαλιστικής παγκοσμιοποίησης και ιδιαίτερα με: 1) την αναδιανομή ισχύος μεταξύ των βασικών ιμπεριαλιστικών κέντρων και ολοκληρώσεων, με την αποδυνάμωση των παραδοσιακών ισχυρών καπιταλιστικών κρατών και την εμφάνιση νέων ανερχόμενων δυνάμεων, με αύξουσα την πιθανότητα εμφάνισης τοπικών, περιφερειακών ή και παγκόσμιων πολεμικών συρράξεων· 2) την όξυνση, σε παγκόσμιο επίπεδο, της ταξικής επίθεσης του κεφαλαίου στις δυνάμεις της εργασίας, που, αν και ανισομερώς, ανάλογα με τη θέση της εκάστοτε χώρας ή περιφέρειας στο παγκόσμιο σύστημα, σηματοδοτεί την απότομη και σημαντική επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου δεσεκατομμυρίων ανθρώπων· 3) την αυξημένη πιθανότητα εμφάνισης εξεγερσιακών ή επαναστατικών διαδικασιών σε διαφορετικές περιοχές του πλανήτη.

Οι πλέον επιθετικές δυνάμεις του κεφαλαίου, αναζητούν απεγνωσμένα τρόπους διεξόδου από την κρίση, τρόπους μαζικής απαξίωσης-καταστροφής κεφαλαίων, παραγωγικών δυνάμεων, ώστε να επανεκκινήσουν το σύστημα, αρχής γενομένης από τους «ασθενείς κρίκους».¹⁰ Η Ελλάδα, ακριβώς λόγω της θέσης και του ρόλου της στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας (ευρισκόμενη στην περιφέρεια της ευρωζώνης), αποτελεί «ασθενή κρίκο» του παγκόσμιου συστήματος.¹¹ Εδώ εκφράζεται με ιδιαίτερη ένταση, αλλά και με ιδιόμορφο τρόπο, η παγκόσμια κρίση μέσα από ένα σύνθετο πλέγμα εθνικών, γεωπολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών κ.α. αντιφάσεων. Εδώ, αναδεικνύεται και

¹⁰ Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η εν πολλοίς λησμονημένη από τον λόγο της Αριστεράς προβληματική περί «ασθενούς κρίκου», επανέρχεται στο προσκήνιο τα τελευταία χρόνια στο λόγο που αρθρώνουν οι ίδιοι οι αστοί και ο αστικός τύπος, ιδιαίτερα με τις πρωτοφανείς πρακτικές αποικιοποίησης χωρών της περιφέρειας της ευρωπαϊκής ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης με το σχήμα των «αποικιών χρέους», αρχής γενομένης από την Ελλάδα.

¹¹ Τίθεται συχνά το ερώτημα αναφορικά με το χαρακτήρα τέτοιου τύπου χωρών (ενίοτε υπό το πρίσμα της εμπλοκής σε ένα αντιδιαλεκτικά εννοούμενο σχήμα αποκλειστικής διάζευξης: είτε ιμπεριαλισμός είτε εξάρτηση), και συνακόλουθα, με το εάν και κατά πόσο είναι εφικτή η συμμαχία της εργατικής τάξης, του επαναστατικού κινήματος με τυχόν στοιχεία «εθνικής» αστικής τάξης. Η απάντηση απαιτεί διεξοδική έρευνα. Ωστόσο, από τα διαθέσιμα στοιχεία είναι σαφές, ότι χώρες-συνιστώσες περιφερειακών ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων με μέσο επίπεδο ανάπτυξης (με όλα τα συμπαρομαρτούντα κοινωνικών καταλοίπων και μικρομεσαίου κεφαλαίου), και κυριαρχία στην οικονομία του κεφαλαίου των πολυεθνικών μονοπωλιακών ομίλων, είναι ιμπεριαλιστικές μεν αλλά κατέχουν ενδιάμεση εξαρτημένη θέση στο σύστημα του ιμπεριαλισμού. Μια θέση που επιτρέπει και επιβάλλει πολιτικές αποικιοποίησης τους με επικεφαλής -προς το παρόν- την επιτηρούμενη διακρατικομονοπωλιακά πρόθυμη αστική τους τάξη. Ο χαρακτήρας της συμμαχίας που διασφαλίζει την ηγεμονία και την κυριαρχία της άρχουσας τάξης εδώ είναι σαφής: στρατηγική υπαγωγή στην ΕΕ και στο ευρώ, στη διακρατικομονοπωλιακή δικτατορία με κάθε τίμημα. Ακόμα και οι συνδεδεμένες με παραγωγικές λειτουργίες μερίδες του κεφαλαίου (που πλήττονται από τη μονομέρεια αυτής της στρατηγικής επιλογής, του ευρώ κ.ο.κ.) σύρονται τακτικά από την κυρίαρχη μερίδα της χρηματιστικής ολιγαρχίας με επικεφαλής το πιο επιθετικό χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, με το δέλεαρ της “εσωτερικής υποτίμησης”, της νομής της λείας από τον κοινωνικό πόλεμο κατά της μισθωτής εργασίας στην κρίση. Σε χώρες σαν την Ελλάδα, η σημερινή αστική τάξη (και οι εκάστοτε πρόθυμοι υπηρέτες της) σε εθνική και σε παγκόσμια κλίμακα, μπορεί να είναι πιο παρασιτική και διεφθαρμένη από ποτέ, αλλά είναι αποδεδειγμένα η πιο αδίστακτη αστική τάξη στην ιστορία.

ξεσπά η ανισομέρεια του συστήματος, με ραγδαία επιδείνωση της ζωής του λαού, με καταστροφικές δημογραφικές κ.ά. επιπτώσεις, λόγω της ιδιάζουσας διαπλοκής-διαμεσολάβησης της βασικής αντίφασης του συστήματος (νεκρή – ζωντανή εργασία, κεφάλαιο - εργασία) με παράγωγες εξωτερικές και εσωτερικές αντιφάσεις, με ιστορικές ιδιοτυπίες στις οποίες εδράζεται και τις οποίες αναπαράγει η επίταση της ανισομέρειας εντός και εκτός ολοκληρώσεων, κ.ο.κ. Εδώ είναι που επιβάλλονται ανηλεώς και αντίστοιχες πρωτοφανείς μορφές υπερεκμετάλλευσης (π.χ. Με τη *δραματική επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού, με επίταση των συνθηκών εθνικής υποτέλειας και ταπείνωσης, με την επιβολή νέου τύπου διακρατικομονοπωλιακής δικτατορίας και επιτήρησης, κ.ο.κ.*). Εκδηλώνεται λοιπόν νέα αποικιοποίηση, όχι μόνο των παραδοσιακών εξαρτημένων πρώην αποικιακών περιφερειακών χωρών, όχι μόνο χωρών του λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου», αλλά και «περιφερειακών» χωρών ενός από τα τρία κέντρα του λεγόμενου «Πρώτου Κόσμου», της ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης της «Ευρωπαϊκής Ένωσης» (όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Κύπρος και η Ισπανία). Μάλιστα, αυτή η αποικιοποίηση επενδύεται με ένα ρατσιστικό λόγο, που συμπυκνώνεται στον αγοραίο όρο “PIIGS” αναφορικά με τις χώρες της περιφέρειας της ευρωζώνης.¹²

Σε αυτούς τους «ασθενείς κρίκους», για να αποσοβηθεί γενικευμένη καταστροφή, η κατάσταση, η συγκυρία *απαιτεί επιτακτικά μετωπική συγκρότηση του αγώνα για τη διευθέτηση άμεσων ζωτικής σημασίας προβλημάτων επιβίωσης των εργαζομένων, του λαού* (Βλ. Πατέλη 2013). *Απαιτεί έγκαιρη διάγνωση, ανάδειξη και επικέντρωση των δυνάμεων και της προσοχής σε εκείνο το πρόβλημα, σε εκείνες τις επιτακτικές ζωτικές ανάγκες του λαού (δέσμη αιτημάτων, διεκδικήσεων) που θα επιτρέψουν να ξετυλίξει το κουβάρι του πλέγματος των εσωτερικών και εξωτερικών συστημικών αντιφάσεων, αλλάζοντας άρδην το συχρητισμό υπέρ της διεξόδου από την κρίση με προοπτική προς όφελος του λαού. Ο κρίκος αυτός επιτρέπει στις δυνάμεις που θα τον αδράξουν, να κατακτήσουν ακλόνητα την χειραφετική για το λαό πρωτοβουλία των κινήσεων, να κλιμακώσουν και να κατευθύνουν δημιουργικά και συσπειρωτικά την αγανάκτηση και την ανυπακοή, να προσδώσουν όλο και πιο συνειδητό, συντεταγμένο, αποτελεσματικό και τελικά νικηφόρο προσανατολισμό στη λαϊκή αυτενέργεια. Ο κρίκος αυτός συμπυκνώνεται σήμερα στη δέσμη προταγμάτων, “βάσει ενός εναλλακτικού προγράμματος κομβικών στόχων αποτροπής της καταστροφής, που θα συσπειρώσει την πλειοψηφία του λαού για να αποτινάξει το ζυγό του Ευρώ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Δ.Ν.Τ., να κατακτήσει διαγραφή του χρέους, των μνημονίων και των δανειακών συμβάσεων, λαϊκή κυριαρχία, εθνικό έλεγχο με σχεδια-*

¹² Προσεγγίσεις για τις δυνατότητες και την αναγκαιότητα αγωνιστικής αφύπνισης και διεθνούς συντονισμού του αγώνα αυτών των λαών, βλ. και Vasapollo, Martufi, Arriola.

σμό βάσει των λαϊκών αναγκών στη νομισματική και οικονομική πολιτική, εθνικοποίηση των τραπεζών και των τομέων στρατηγικής σημασίας, αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των εργαζόμενων και ριζικό εκδημοκρατισμό όλης της κοινωνίας. Αυτή η εναλλακτική προοπτική σωτηρίας του λαού δεν συνιστά στροφή σε έναν πρωτόγονο εθνικό απομονωτισμό, αλλά τουναντίον ανάπτυξη διεθνούς συντονισμού του αγώνα και διεθνούς οικονομικής συνεργασίας σε ισότιμη βάση, -ιδιαίτερα με χώρες που βρίσκονται σε αντίστοιχο επίπεδο- και με την αξιοποίηση των παγκόσμιων αντιθέσεων” (Επαναστατική Ενοποίηση, 2014).

Η όλη τροπή αυτής της διαδικασίας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από το εάν, κατά πόσο, που και πότε θα κλιμακωθεί και ο εν εξελίξει Γ΄ θερμός Παγκόσμιος Ιμπεριαλιστικός Πόλεμος, που έχει δρομολογηθεί από τα τέλη του περασμένου αιώνα και συνεχίζεται (Ιράκ, Γιουγκοσλαβία, Σομαλία, Αφγανιστάν, εκ νέου Ιράκ, Υπερκαυκασία, Λιβύη, Συρία, Ουκρανία κ.ο.κ.). Η κρίση και ο πόλεμος (οικονομικός, κοινωνικός και θερμός), παροξύνουν τις αντιθέσεις, κλιμακώνοντας τις συγκρούσεις προς επαναστατικές καταστάσεις στους «αδύναμους κρίκους». Επομένως, η έκβαση αυτών των διαδικασιών, θα εξαρτηθεί επίσης από την περιφερειακή και παγκόσμια επαναστατική διαδικασία, από το εάν (και κατά πόσο) οι δυνάμεις της εργασίας θα επιτύχουν να αναπτύξουν δική τους στρατηγική και τακτική διεξόδου από την κρίση, να συγκροτήσουν δικό τους νικηφόρο κίνημα, καθώς και από το εάν θα διαρραγεί εκ νέου το παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα από μια σειρά νέων σοσιαλιστικών επαναστάσεων (πρώιμων, ενδιάμεσων και ύστερων) και την απόσπαση ορισμένων από τους «ασθενείς κρίκους» του.

Σε αντιδιαστολή με αντιλήψεις που τείνουν να αποκόπτουν αντιδιαλεκτικά την ιστορική συγκυρία από την ιστορική εποχή, αποδεικνύεται ότι ακριβώς η κρισιακή συγκυρία είναι που συμπυκνώνει και επιταχύνει τη ροή της ιστορίας. Η κρισιακή συγκυρία συνιστά χωροχρονικό συμπύκνωμα της στιγμής της ιστορικής εποχής. Περικλείει δυνατότητες, αφ' ενός μεν, μετεξέλιξης σε προεξεγερσιακή, προεπαναστατική και –γιατί όχι– σε επαναστατική κατάσταση, αφ' ετέρου δε, σε ακραία αντεπαναστατική και αντιδραστική. Μόνο μέσα από την επαναστατική εμπλοκή στην κρισιακή συγκυρία του «ασθενούς κρίκου» είναι εφικτή η αλματώδης ρήξη και ανατροπή της κυριαρχίας των πιο επιθετικών κύκλων του κεφαλαίου, η δρομολόγηση προϋποθέσεων ή και των ίδιων των επικείμενων σοσιαλιστικών επαναστάσεων. Εδώ απαιτείται ειδική ανάπτυξη της θεωρίας, για τη σύνδεση μοναδιαίου, ειδικού και γενικού-καθολικού, άμεσων, βραχυ-μεσοπρόθεσμων και απώτερων, τακτικών και στρατηγικών στόχων του επαναστατικού κινήματος κ.ο.κ., για τη θεμελίωση αντίστοιχης πρακτικής.

Η εντατική αναζήτηση του εκάστοτε επόμενου «ασθενούς κρίκου», η επικέντρωση στην επαναστατική απόσπαση του οποίου από το ιμπεριαλιστικό χωροδικτύωμα στη συγκεκριμένη συγκυρία, μπορεί να οδηγήσει στη θεμελιώδη ανά-

πτυξη, διεύρυνση και εμβάθυνση της παγκόσμιας επαναστατικής διαδικασίας εν συνόλω, είναι θεμελιώδους σημασίας θεωρητικό και πρακτικό καθήκον του επαναστατικού κινήματος της εποχής. Χωρίς ριζική, θεμελιώδη διαλεκτική ανάπτυξη – άρση της επαναστατικής θεωρίας, είναι ανέφικτη κάθε αναβάθμιση και ανασύνταξη του επαναστατικού κινήματος, είναι ανέφικτη η αποτελεσματική προαναφερθείσα αναζήτηση και επικέντρωση της νικηφόρου επαναστατικής διαδικασίας (Βλ. σχετικά: Πατέλη Δ. επίμετρο στη Β' έκδ. Της Λογικής της Ιστορίας του Β. Βαζιούλιν, εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα 2013).

Ζούμε σε μιαν εποχή, στην οποία γίνεται όλο και πιο επιτακτική η ανάγκη της ενοποίησης της ανθρωπότητας, αλλά η κεφαλαιοκρατία φαίνεται αδιαμφισβήτητα κυρίαρχη και ρεβανσιστικά επιθετική. Ωστόσο, αδυνατεί να προτάξει κάποιο λίγο-πολύ ελκυστικό πρόγραμμα, μια στοιχειωδώς πειστική προοπτική για τις επόμενες γενεές. Τουναντίον, δια των πολιτικών της υπαλλήλων, χάνει κάθε αξιοπιστία ως προς τις λύσεις που επιβάλλει, χάνει κάθε κατ' επίφαση επάξιο ρόλο και προσωπίο εκπροσώπησης των «κοινών», «εθνικών» και «λαϊκών» υποθέσεων, ενώ φέρνει σταθερά επιδείνωση και καταστροφές.

Βασική αιτία για τη διατήρηση στην ηγεμονία και στην εξουσία της αστικής τάξης, είναι η κοινωνική αδράνεια και η παθητικότητα των ανθρώπων, που συνδέεται με τη σύγχυση στις διαθέσεις και στις συνειδήσεις των μαζών, με την απουσία πειστικής εναλλακτικής προοπτικής, με τη δυσφήμιση και απαξίωση του σοσιαλισμού-κομμουνισμού λόγω της ήττας των πρώιμων επαναστάσεων του 20ού αι. αλλά και του συνόλου των μέχρι πρόσφατα καθιερωμένων μορφών, σχημάτων και τάσεων της επαναστατικής και μεταρρυθμιστικής έως καθεστωτικής αριστεράς.

Οι κρισιακές συγκυρίες δεν είναι ούτε συχνά, ούτε μακροχρόνια ιστορικά φαινόμενα. Ξεσπούν στους «ασθενείς κρίκους» του συστήματος μετά από πολλές δεκαετίες «ειρηνικής» κυριαρχίας των κρατούντων. Στην ιστορία δεν υπάρχουν κενά. Η μη έγκαιρη αξιοποίηση της κρισιακής συγκυρίας με μετωπική συστράτευση δυνάμεων και κλιμάκωσή της σε επαναστατική-ρίζοσπαστική κατεύθυνση, μπορεί να αποβεί καταστροφική, μπορεί να οδηγήσει σε γενικευμένο εκφασισμό, με όρους διακρατικομονοπωλιακής δικτατορίας.

5. Αναφορά σε κάποια Αποπροσανατολιστικά Ιδεολογήματα

Κατά την επιστημονική εξέταση των ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων είναι απαραίτητη η ανασκευή ποικίλων απολογητικών ιδεολογημάτων της άρχουσας τάξης, αλλά και διαφόρων υποκειμενικών αυταπατών.

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι ένα ιστορικό φαινόμενο, η διάγνωση του οποίου δεν μπορεί να εδράζεται σε κατ' αναλογία συνειρμούς. Το προοδευτικό ιστορικό φαινόμενο της υπέρβασης του φεουδαρχικού κατακερματισμού κατά τον ύστερο μεσαίωνα, με την ίδρυση εθνικών κρατών, δεν μπορεί

να συνιστά κατ' αναλογία υπόδειγμα για την εξήγηση των σύγχρονων ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεων. Κατά τον ύστερο μεσαίωνα και τους νέους χρόνους, υπό την ηγεσία της ανερχόμενης αστικής τάξης, έλαβε χώρα μια επαναστατική διαδικασία συντριβής η και μετασχηματισμού των φεουδαρχικών καταλοίπων, για τη δημιουργία ενιαίας εθνικής εσωτερικής αγοράς και αντίστοιχης πολιτειακής, δικαιοκτικής, πολιτισμικής-μορφωτικής και πολιτικής συγκρότησης της κοινωνίας. Η συγκρότηση αυτή, σε συνδυασμό με την επαναστατική δυναμική που την χαρακτήριζε, αποσκοπούσε, αν όχι στην εξάλειψη, τουλάχιστον στην άμβλυνση της ανισότητας και της ανισομέρειας στα πλαίσια του έθνους-κράτους, με διαφόρων επιπέδων αποτελεσματικότητα.

Τουναντίον, οι κεφαλαιοκρατικές ολοκληρώσεις που προέκυψαν μετά την εδραίωση της κυριαρχίας της αστικής τάξης, ήταν και είναι εξ υπαρχής επιθετικές και ληστρικές.

Άλλωστε, “η ιδέα της οικονομικής ευρωπαϊκής ένωσης ανάγεται αρχικά στη στρατηγική της γερμανικής άρχουσας τάξης και του γερμανικού ιμπεριαλισμού σε δύο φάσεις, την πρώτη του γερμανικού ιμπεριαλισμού υπό τον Κάιζερ μεταξύ 1900 και 1918 και τη δεύτερη του γερμανικού ιμπεριαλισμού υπό το ναζισμό. Και στις δύο αυτές περιόδους, ...η πολεμική περιπέτεια των παγκοσμίων πολέμων συνδέθηκε με μια στρατηγική ενοποίησης της Ευρώπης (όχι μόνο τελωνειακής, αλλά και νομισματικής και παραγωγικής) υπό τη γερμανική καπιταλιστική ηγεμονία. Ιδίως ο Γερμανός καγκελάριος της έκρηξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου Μπέτμαν-Χόλβεκ είχε διακηρύξει ένα σχέδιο ενσωμάτωσης περιοχών στο Ράιχ, δημιουργίας μιας ζώνης οικονομικά και πολιτικά δορυφόρων κρατών που θα καλούνταν «Μεσευρώπη» (Mitteleuropa) με βασικούς εταίρους την Αυστροουγγαρία, το Βέλγιο, την Ολλανδία και ορισμένες βαλκανικές χώρες και τέλος νομισματικής ενοποίησης όλης της συμμαχικής προς τη Γερμανία Ευρώπης με νόμισμα το ευρωμάρκο (βλ. και το περίφημο βιβλίο του ιστορικού Fritz Fischer «The military aims of Germany at the first world war», 1961)” (Μπελαντής 2014). Το ίδιο ισχύει και για τις δύο σχεδόν παράλληλες διαδικασίες που έλαβαν χώρα: 1. στη Βόρειο Αμερική υπό τον ιμπεριαλισμό των Η.Π.Α. και 2. στην Άπω Ανατολή, υπό τη στρατοκρατική θηριωδία της Ιαπωνικής Αυτοκρατορίας.

Έτσι, η αρχικά Δυτικοευρωπαϊκή ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση, εδράζεται στην ανισομέρεια, την οποία διαχειρίζεται εκμεταλλευτικά και την επιτείνει σχεδιασμένα με γνώμονα τα συμφέροντα της διεθνικής χρηματιστικής ολιγαρχίας. Η όποια αναφορά σε “σύγκλιση” και “αλληλεγγύη”, η περίφημη “περιφερειακή πολιτική της ΕΕ”, με ποικίλα χρηματοδοτούμενα προγράμματα, δήθεν στόχος των οποίων ήταν “η δημιουργία θέσεων απασχόλησης και την ανάπτυξη υποδομών”, δεν ήταν τελικά παρά δημαγωγία, που επένδυε ελκυστικά ένα κυνικό στόχο: την επιβολή στρατηγικών κατευθύνσεων βάσει των

κυρίαρχων μονοπωλιακών επιταγών, την καταστροφή ή/και διαστρέβλωση της εγχώριας βιομηχανίας (στοχευμένη αποβιομηχάνιση) του αγροτικού τομέα και της εν γένει παραγωγής, και την εγκαθίδρυση και εδραίωση θεσμών, υποδομών και διαύλων για την απρόσκοπτη κυριαρχία του διεθνικού μονοπωλιακού κεφαλαίου.

Δεν μπορεί επιπλέον να προβάλλει αξιώσεις αληθούς περί Ε.Ε. μεθοδολογίας, μια επανέκδοση του προυντονισμού, τη χυδαιότητα του οποίου κατέδειξε κλασικά ο Μαρξ το 1847 στο έργο του "Η Αθλιότητα της φιλοσοφίας".

Υπενθυμίζω ότι ο Π. Ζ. Προυντόν, ήταν ένας τυπικός εκπρόσωπος του μικροαστικού σοσιαλισμού-αναρχισμού του 19ου αι., που έβλεπε την κοινωνία και τις κυρίαρχες σε αυτήν σχέσεις ως ενσαρκώσεις αρχών, ιδεών και κατηγοριών του πνεύματος, η κάθε μια απ' τις οποίες έχει "καλές", θετικές και "κακές", αρνητικές πλευρές. Η όλη σωτήριος ανάπλαση της κοινωνίας, η "Λύση του κοινωνικού ζητήματος", φάνταζε ως μεταφυσικό καθήκον απαλλαγής από τις "κακές" και διατήρησης των "καλών" πλευρών.

Έτσι και τώρα, μεσούσης της κρίσης και του κοινωνικού πολέμου, υπάρχει ένα ρεύμα ριζοσπαστικοποίησης, που αγνοώντας τη διαλεκτική ουσία π.χ. του κυρίαρχου και σχεδιοποιημένου από το χρηματοπιστωτικό δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο πλαισίου εμβάθυνσης της ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης, με άξονα το πεδίο σχέσεων παραγωγής της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, του "ευρώ",¹³ αγνοώντας τη λειτουργία της ως μηχανισμού διεθνικής εκμετάλλευσης στη βάση της αύξουσας ανισομέρειας και της αντίστοιχης ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης, φαντασιώνεται μεταφυσικά απαλλαγή απ' τα "κακά" του ευρώ εντός της ευρωζώνης και νομιμοφρόνως προσδοκά μετουσίωση της χρηματοπιστωτικής φυλακής των λαών που λέγεται Ε.Ε. σε "κοινωνικά δίκαιη Ευρώπη των Λαών"... Κάποιοι προτάσσουν με δογματική κατάνυξη τη σωτηρία του ευρώ και τη διαιώνιση της πρόσδεσής μας σε αυτό έναντι της σωτηρίας του λαού, επιτείνοντας τη σύγχυση μεταξύ γεωγραφικών οριοθετήσεων, πολιτισμικών ταυτοτήτων, κυρίαρχων σχέσεων παραγωγής, και στρατηγικών ολοκλήρωσης-διακρατικής ρύθμισης του καθεστώτος. Και όλα αυτά εκτυλίσσονται τη στιγμή που η κρίση χρέους αγκαλιάζει όλο και πιο πολλές και πιο μεγάλες χώρες της ευρωζώνης, τη στιγμή που εκ των πραγμάτων τίθεται εν αμφιβόλω διεθνώς η ίδια η ύπαρξη του ευρώ και της Ε.Ε., στη δίνη των παγκόσμιων ανακατατάξεων. Στο βαθμό που η ριζοσπαστικοποίηση των μαζών στην κρίση θα παραμένει ρευστή και άμορφη, είναι εκ των πραγμάτων αναπόφευκτο να μορφοποιείται βάσει των κυρίαρχων στρατηγικών, προταγμάτων και διλημάτων. Υπάρχουν λοιπόν σ' αυτή τη συγκυρία κάποιες νομοτελείς αυταπάτες, η μη έγκαιρη άρση των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε απογοήτευση και σε α-

¹³ Για τη σχέση που έχουν τα ευτράπελα παράδοξα των ιδεολογημάτων των απολογητών της Ε.Ε. και του ευρώ με τη ζοφερή πραγματικότητα, βλ. και Μαριώλη, σσ. 143-144, Παπουλή, σελ. 92-103.

ντιδραστική στροφή, με ή χωρίς κυβερνητική εμπλοκή αυτών των δυνάμεων που τις πρεσβεύουν, ανεξαρτήτως προθέσεων.

Στην κρίση και στον πόλεμο αποκαλύπτονται ανάγλυφα τα ενδότερα χαρακτηριστικά, οι εσωτερικές αντιφάσεις και ο ταξικός-κοινωνικός προσανατολισμός πολιτικών σχημάτων, εθνικών και πολυεθνικών μορφωμάτων και οργάνων, συλλογικοτήτων και ατόμων. Ο χαρακτήρας της Ε.Ε., το πραγματικό της πρόσωπο, αποκαλύφθηκε πλέον εντελώς τώρα που πέφτουν τα προσωπεία. Το να επιδιώκει κανείς σε συνθήκες καταστροφικής κρίσης και πολέμου απαλλαγή απ' τα "κακά" του ευρώ εντός της ευρωζώνης προσδοκώντας νομιμοφρόνως μετουσίωση της χρηματοπιστωτικής φυλακής των λαών που λέγεται Ε.Ε. σε "κοινωνικά δίκαιη Ευρώπη των Λαών", είναι επιεικώς τόσο αφελές, όσο και το ενδεχόμενο να διεκδικούσε το κίνημα μεταρρύθμιση του φασιστικού άξονα και της Βέρμαχτ στην προηγούμενη κατοχή, κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο...

Η διάγνωση της ιστορικής νομοτέλειας, δεν μπορεί να εδράζεται σε υποκειμενικές επιθυμίες και σε μικροαστικούς ευγενείς και ευσεβείς πόθους. Πολύ μάλλον δε - η επαναστατική παρέμβαση σε αυτήν. Η έκβαση της κρίσης της Ευρωζώνης και της Ε.Ε. θα κινηθεί σε ένα ευρύ φάσμα πιθανών ανακατατάξεων. Εκείνο όμως που νομοτελώς αποκλείεται απολύτως, είναι τυχόν μεταστροφή της Δυτικοευρωπαϊκής Ιμπεριαλιστικής Ολοκλήρωσης (θεμελιώδους συνιστώσας του άξονα του πλέον επιθετικού Διεθνοποιημένου κεφαλαίου) σε κατεύθυνση διαφορετική από την Διακρατικομονοπωλιακή δικτατορία του κεφαλαίου, ιδιαίτερα σε φάση 3ου Θερμού Παγκοσμίου Ιμπεριαλιστικού Πολέμου. Μια δικτατορία που δεν διστάζει να χρηματοδοτεί και να καθοδηγεί ωμές πολεμικές παρεμβάσεις, ένοπλα πραξικοπήματα με δύναμη κρούσης τους ναζί (Κίεβο), να στηρίζει απαρτχάιντ ναζιστών, που χωρίζουν το λαό τους σε πολίτες και "μη πολίτες" (3 χώρες της Βαλτικής), να επιβάλλει όλο και πιο φασίζοντα καθεστώτα γενοκτονίας με εγκαθίδρυση αποικίας χρέους και υπό εποπτεία (Ελλάδα, Κύπρος κ.ο.κ.), να κάνει ασκήσεις στρατού για την καταστολή εξεγέρσεων σε τρίτες χώρες (Γερμανία το Νοέμβριο;) κλπ.

Η νυν κρίση, σηματοδοτεί μεταξύ άλλων και την οριστική χρεοκοπία των εκδοχών και καταλοίπων του ευρωκομμουνισμού. Τα εγγενή κρισιακά-εκφυλιστικά φαινόμενα του ευρωκομμουνισμού, αποκαλύπτονται σήμερα ανάγλυφα, χωρίς φτιασίδια. Ιδιαίτερη μελέτης χρήζουν ενδεικτικά τα εξής θέματα:

1. η σχέση του ευρωκομμουνισμού (ως αρχικής εκφυλιστικής μορφής των κομμάτων της Γ' Διεθνούς) με τα απολειφάδια της σοσιαλδημοκρατίας (του εκφυλισμού της Β' Διεθνούς),

2. η εδραίωση ενός εν πολλοίς κρατικοδίαιτου κομματικού γραφειοκρατικού μηχανισμού (σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, επαγγελματιών συνδικαλιστών, κοινοβουλευτικών, πανεπιστημιακών καθηγητών, συμβούλων, υπερεθνικών οργάνων Ε.Ε., ΜΚΟ, παρατρεχάμενων

κ.ο.κ.), ο οποίος σε συνθήκες μακροχρόνιας ειρηνικής λειτουργίας εντός του συστήματος, εγκολλώνεται τη διαχειριστική λογική και προτάσσει την αναπαραγωγή του ίδιου και των συνακόλουθων βολικών ιδεολογημάτων του, έναντι των συμφερόντων της εργατικής τάξης... Κάποιοι εξ αυτών γίνονται οι καθ' ύλην αρμόδιοι επί των “ευρωπαϊκών θεσμών” και των εν γένει θεμάτων της Ε.Ε. Η σύμφυση της παραπάνω κατηγορίας με θεσμούς, λειτουργίες και χρηματοδοτούμενα προγράμματα της Ε.Ε., γειώνει ευθέως την εξήγηση της απολογητικής τους στάσης. Ομάδα αναφοράς τους γίνεται η ενσωμάτωση στους αστικούς θεσμούς μέσω της ίδιας τους της γραφειοκρατικής θεσμικότητας. Άρα παύει να είναι ομάδα αναφοράς η εργατική τάξη (εάν και στο βαθμό που υπήρξε ποτέ...).

3. στη βάση της φετιχοποίησης της αστικής “δημοκρατίας”, προκύπτει ένας πρωτοφανής καθεστωτισμός-κοινοβουλευτικός κρετινισμός, μια θεσμολαγνεία (σε εθνικό και Ε.Ε. επίπεδο), μια παραίτηση από κάθε ιδέα επαναστατικού κινήματος στην κατεύθυνση της δικτατορίας του προλεταριάτου και της συντριβής των κρατικών και διακρατικών μηχανισμών του κεφαλαίου. Το θέμα της εξουσίας, αποκόπτεται από το επαναστατικό ταξικό του περιεχόμενο, μετατρέπεται σε εκλογικίστικο παίγνιο.

4. το “πακέτο” εκφυλιστικών ιδεών του αστισμού, που περιελάμβανε: α) αντισοβιετισμό-αντικομμουνισμό (με κριτική στον πρώιμο σοσιαλισμό κατά βάση από αστικές φιλελεύθερες θέσεις), β) υποβάθμιση-εργαλειοποίηση της θεωρίας και της στρατηγικής, παραίτηση από την επιστημονική-επαναστατική και συγκεκριμένη ιστορική διαλεκτική σύνδεση τακτικής - στρατηγικής, μετάβαση στον τακτικισμό (αναγωγή των πάντων σε τακτικές του “βλέποντας και κάνοντας”), γ) άρνηση της επαναστατικής προοπτικής του κομμουνισμού (αρχής γενομένης από τη φετιχοποίηση της αστικής “δημοκρατίας”), αρχικά στο όνομα ενός “δημοκρατικού σοσιαλισμού”, ενός “σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο” και τελικά, δ) μετάβαση στο στόχο του “καπιταλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο”, ε) παραίτηση από τον προλεταριακό διεθνισμό και υποκατάσταση του τελευταίου από τον “ευρωπαϊσμό” ως εκδοχή της ιδεολογίας του επιθετικού πολυεθνικού κεφαλαίου και της ολοκλήρωσης που προωθούσε, δηλ. καθαρά στο πνεύμα του αστικού κοσμοπολιτισμού.¹⁴

5. το χαρακτηριστικό για τον ευρωκομμουνισμό “πλουραλιστικό” φάσμα “ανανέωσης” του κεκτημένου της επιστημονικής θεωρίας και μεθοδολογίας του μαρξισμού δια του “ανοίγματος” σε ποικίλες ιδεολογικές, φιλοσοφικές, μεθοδολογικές κ.ο.κ. εκδοχές του αστισμού και ρευμάτων του συρμού, απότοκα των οποίων είναι ποικίλα ρεύματα του (κατά τον διαδεδομένο όρο του

¹⁴ Για την τεράστια σημασία του αγώνα για εθνική ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία σε διεθνιστική βάση (που έχει ακυρωθεί στα πλαίσια της εν λόγω χρεοκοπημένης τάσης και άλλων δογμάτων ορισμένου τύπου “αριστεράς”, βλ. Δ. Καλτσώνη.

Π. Άντερσον) “Δυτικού μαρξισμού”, του “νεομαρξισμού” κ.ο.κ. Διολίσθηση σε κατά κανόνα ετερόκλητα συνονθυλεύματα στη βάση του εκλεκτικισμού, και παραίτηση από την επαναστατική θεωρητική και πρακτική ουσία του μαρξισμού, σε αμφότερες τις βασικές εκφάνσεις των ιδεολογικών φορέων αυτών των ρευμάτων: ακαδημαϊκή - καθηγητική και “κομματική”...

6. η απόρριψη του λογικού-μεθοδολογικού πυρήνα του μαρξισμού, της επαναστατικής θεωρίας: της διαλεκτικής. Η υποκατάσταση της τελευταίας από εκδοχές “θεωρίας των παραγόντων”, της βουλευσιαρχίας, του μεθοδολογικού πλουραλισμού, του “μεταμοντέρνου” κ.ο.κ. Ωστόσο, η μεθοδολογία είναι συνυφασμένη με τη στάση ζωής. Επακόλουθο: η παντελής απουσία αρχών.

7. η δια των ποικίλων εκδοχών αποστασίας του ευρωκομμουνισμού τροφοδότηση “ακροαριστερών”, “αντιεξουσιαστικών”, “αναρχικών”, “αντικαπιταλιστικών” κ.ο.κ. εκδοχών ιδεολογίας και πρακτικής σε “νεομαρξιστική” βάση, πάντα σε μια σχέση συγκοινωνούντων δοχείων με τις ιδεολογικές πηγές του ευρωκομμουνισμού κ.ο.κ.

Ο ευρωκομμουνισμός ήταν ήδη από τις απαρχές του εκφυλιστικό φαινόμενο του μαρξισμού, όσο κι αν ακκίζονταν οι φορείς του για “ανανέωση”... Πολλώ μάλλον τα καθ' ημάς μορφώματά του (με την χαρακτηριστική εμπλοκή τους σε συμπλέγματα του διπόλου επαρχιωτισμού – ευρωλαγνείας), εν είδη κυβερνώσας αριστεράς τύπου ΔΗΜΑΡ (με σημαντικό μέρος των στελεχών του πάλαι ποτέ ΚΚΕ εσ. και του περιβάλλοντος Κύρκου), αλλά και του νυν (πληκτικά “υπεύθυνου” και ευρωλάγνου) ΣΥΡΙΖΑ... Η επιφυλακτικότητα απέναντι στον τελευταίο, φανερώνει ότι ο λαός, παρά τη σύγχυση, τη συστηματική υπονόμευση και την απουσία θετικής μετωπικής προοπτικής (κάθε άλλο παρά άσχετης με τα παραπάνω συμπτώματα), διαισθάνεται τη διαχειριστική λογική παρόμοιων χειραγωγικών μορφωμάτων.

Για να επανέλθουμε στις περί Ε.Ε. απόψεις, όποιοι τρέφουν αυταπάτες αναφορικά με το χαρακτήρα της, οφείλουν να αποδείξουν ότι: 1. η Ε.Ε. δεν συνιστά ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση που διέπεται από τις προαναφερθείσες νομοτέλειες του νέου σταδίου της ιμπεριαλιστικής παγκοσμιοποίησης, αλλά διαφορετικού τύπου ένωση, σε επίπεδο πολιτικής οικονομίας ή/και 2. ότι υπάρχουν (πραγματικές και όχι φανταστικές) κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις με στρατηγική επαναστατικού μετασχηματισμού και στις 28 χώρες - μέλη, ικανές στο εγγύς διάστημα να συγκροτηθούν ως υποκείμενο με όρους ηγεμονίας και προοπτική ριζικής αλλαγής των συσχετισμών δυνάμεων, άρα, και του ιμπεριαλιστικού χαρακτήρα της Ε.Ε., μέσα από το τσάκισμα του απολυταρχικού και ανεξέλεγκτου διακρατικού γραφειοκρατικού μηχανισμού των θεσμικών και εξωθεσμικών της οργάνων (δεδομένου ότι αυτά δεν επιδέχονται μεταρρύθμιση).

6. Ορισμένα Συμπεράσματα

Η ιμπεριαλιστική παγκοσμιοποίηση, είναι η βαθμίδα εκείνη της ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατίας, στην οποία έχει διαμορφωθεί η κυριαρχία των διεθνικών πολυκλαδικών μονοπωλιακών ομίλων και του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, δημιουργείται η τεχνολογική και οργανωτική βάση ενοποίησης της παραγωγής σε παγκόσμια κλίμακα από αυτούς τους ομίλους, έχουν αποκτήσει εξαιρετική σημασία οι κολοσσιαίες και ακαριαίες χρηματοπιστωτικές ροές στις παραγωγικές διαδικασίες και στις σχέσεις παραγωγής, κλιμακώνεται η ανακατανομή του κόσμου μεταξύ των διεθνικών μονοπωλιακών ομίλων και η πάλη για την ανακατανομή εδαφών, υπεδάφους, θαλασσών, αέρος, διαστήματος και ισχύος μεταξύ των μεγαλύτερων κεφαλαιοκρατικών χωρών και των πόλων, συνασπισμών και ιμπεριαλιστικών ολοκληρώσεών τους, ενώ -ιδιαίτερα μέσα στην κρίση- επιχειρείται η βίαιη (με όρους νέας αποικιοποίησης, κοινωνικοοικονομικού ή/και θερμού πολέμου, με προσφυγή σε εκδοχές εκφασισμού) διακρατικομονοπωλιακή επιβολή νέων πολυεπίπεδων μορφών κυριαρχίας και εκμετάλλευσης χωρών, ομάδων χωρών και πληθυσμών. Τα παραπάνω φέρουν το στίγμα των αλλαγών στην εκτατική και εντατική ανάπτυξη, που επήλθαν με την άνοδο και την πτώση των πρώιμων σοσιαλιστικών επαναστάσεων του 20ου αι. και με την αλληλεπίδρασή τους με τον κόσμο του κεφαλαίου.

Η ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση τύπου Ε.Ε., αποκαλύπτει στην κρίση τον πραγματικό ληστρικό και εκμεταλλευτικό χαρακτήρα της, ως μηχανισμός διακρατικομονοπωλιακής επιβολής των συμφερόντων του πλέον επιθετικού διεθνικού μονοπωλιακού κεφαλαίου, με ραγδαία κλιμάκωση τόσο της ανισομέρειας και των μορφών εκμετάλλευσης με όρους δημογραφικής καταστροφής, όσο και των μορφών επιβολής θεσμικής και εξωθεσμικής διακρατικομονοπωλιακής δικτατορίας και καταστολής (συμπεριλαμβανομένης της έξωθεν επιτροπείας και της εγκαθίδρυσης εκτάκτων καθεστώτων “αποικίας χρέους”, του εκφασισμού κ.ο.κ.). Παρά τα προπαγανδιστικά ιδεολογήματα και τις αντίστοιχες αυταπάτες, αποδεικνύεται ότι ως προς την ουσία της, δεν συνιστά “οικογένεια” ισότιμων και αλληλέγγυων εταίρων, αλλά ιμπεριαλιστική φυλακή λαών.

Οι διαδικασίες αυτές επιτάσσουν τη διακρίβωση και το σύγχρονο επαναπροσδιορισμό της θέσης και του ρόλου του “ασθενούς κρίκου” σε περιφερειακό και σε παγκόσμιο επίπεδο, σε συνάρτηση με τις δυνατότητες και την αναγκαιότητα μετωπικής κλιμάκωσης του επαναστατικού αγώνα για την ανατροπή των κυρίαρχων σχέσεων, με προοπτική την ενοποίηση της ανθρωπότητας.

Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Βαζιούλιν Β. Α. (2013) *Η Λογική της Ιστορίας. Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας*. 2η εκδ. Αθήνα, ΚΨΜ, 2013.

- Βατικιώτης Λ. (2014) Ευρώπη υπό αποδόμηση.
http://pitagorasamios.blogspot.gr/2014/03/blog-post_11.html (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Διεθνής Σχολή «Λογική της Ιστορίας» (Δ.Σ.Λ.Ι.)
<http://www.ilhs.tuc.gr/gr/index.htm> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Επαναστατική Ενοποίηση, Ιδρυτική Διακήρυξη, 2014
http://epanastatikienopoiiisi.blogspot.gr/2014/02/blog-post_7734.html (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Ερμηνεία για την κρίση από την Ιταλία.
http://crisisreloaded.blogspot.com/2008/10/blog-post_4215.html. (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Καλτσώνης Δ. (2011) Ευρωπαϊκή Ένωση και εθνική - πολιτική κυριαρχία: η επικαιρότητα της λενινιστικής προσέγγισης. *Ουτοπία*, τευχ. 96 (2011) σελ. 89-97.
http://kaltsonis.blogspot.gr/2011/11/blog-post_2935.html (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Λαπαβίτσας Κ (επιμ.) (2010) *Η ευρωζώνη ανάμεσα στη λιτότητα και την αθέτηση πληρωμών*. Αθήνα, Λιβάνη.
- Λαπαβίτσας Κ (επιμ.) (2012) *Ρήξη. Διέξοδος από την κρίση της ευρωζώνης*. Αθήνα, Λιβάνη.
- Λένιν Β. Ι. Για το σύνθημα των ενωμένων πολιτειών της Ευρώπης. *Άπαντα*, τόμ. 26, σελ. 359-363. Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν Β. Ι. Ιμπεριαλισμός. Στο: *Άπαντα*, τ.27.
- Λιόσης Β. (2014) Ευρωπαϊκή Ένωση: Ιμπεριαλιστική από τη γέννησή της.
<http://ergatikosagwnas.gr/EA/index.php/2012-02-04-20-01-31/1574-2014-02-11-13-58-59> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Μαριόλης Θ. (2013) Εγκώμιο στο ευρώ. Στο: *Ευρώ ή δραχμή; Σχέδιο Β'*, σελ. 132-149.
- Μαρξ Κ. (χ.χ.) *Η αθλιότητα της φιλοσοφίας*. Μετάφραση: Γεωργίας Δεληγιάννη-Αναστασιάδη. - 4η έκδ. - Αθήνα, Αναγνωστίδης, α.ε. - 204 σ.
- Μαρξ Κ. (1978-1979) *Το κεφάλαιο*. Τ. 1-3. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.
- Μαρξ Κ. (1990) *Grundrisse*. Τόμ. Β'. Μετφρ. Δ. Διβάρη. Στοχαστής, Αθήνα.
- Μαυρουδέας Σ. (2014) Η «χρηματιστικοποίηση» και η ελληνική περίπτωση. Εισήγηση στο 3ο Συνέδριο της ΕΕΠΟ.
<http://stavrosmauroudeas.wordpress.com/2014/01/17/%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%AE%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF-3%CE%BF-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%B5%CF%80%CE%BF-%CE%B7-%CF%87%CF%81/> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Μπελαντής Δ. (2014) Ευρώπη και αριστερός ευρωπαϊσμός. 24.03.2014.
<http://rproject.gr/article/eyropi-kai-aristeros-eyropaismos> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Συλλογικό (2010) *Ο χάρτης της κρίσης. Το τέλος της αυταπάτης*. Αθήνα, Τόπος.
- Παπουλής Κ. (2013) Το ελληνικό καράβι με σημαία το ευρώ οδηγείται με μαθηματική ακρίβεια σε μια θαλάσσια νάρκη. Στο: *Ευρώ ή δραχμή; Σχέδιο Β'*, σελ. 92-103.
- Πατέλης Δ. (2007) Για την αναγκαιότητα διάκρισης πρώιμων και ύστερων σοσιαλιστικών επαναστάσεων. *Διάπλους*, τεύχος 18, Φεβρ.-Μαρτ.2007, σ.20-24.

- Πατέλης Δ. (2013) Για την αναγκαιότητα μετωπικής συγκρότησης του αγώνα. Περιοδικό “Αριστερή Συσπείρωση”, Αρ. Τεύχους 25, Ιούνιος 2013 σ. 39-50.
http://www.ilhs.tuc.gr/gr/dim_aristerisyspeirosi_25_2013.htm (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Πατέλης Δ. (2008) Η κρισιακή γνωσιακή συγκυρία ως φάσμα δυνατοτήτων: φιλοσοφική και μεθοδολογική προσέγγιση. Στο: Δ. Σφενδόνη-Μέντζου, επιμ. *Φιλοσοφία των επιστημών*, εκδ. Α.Π.Θ., Θεσ/κη, σσ. 73-82.
http://www.ilhs.tuc.gr/gr/dim_krisiaki_sygyria.htm (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Πατέλης Δ. (2005) Ιμπεριαλιστική «παγκοσμιοποίηση» και προοπτική χειραφέτησης της ανθρωπότητας. *Διάπλους*, τεύχος 9, Αύγουστος Σεπτέμβριος 2005, σελ. 28-32.
- Πατέλης Δ. (2010) Κοινωνικές Επιστήμες και μεθοδολογία του οργανικού όλου: Πέραν του διπόλου ποιοτικών και ποσοτικών μονομερειών. Στο: Μ.Πουρκός & Μ.Δαφέρμος, (επιμ) *Ποιοτική έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα, Τόπος, σ. 207-297.
<http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Patelis%282010%29.pdf> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Σταμάτης Γ. (2008) *Περί Νεοφιλελευθερισμού*. Αθήνα, ΚΨΜ.
- Vasapollo L., Martufi R., Arriola J. (2013) *Η αφύπνιση των γουρουνιών*. PIIGS: Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία. Αθήνα, Λιβάνη.
- Wallach L. (2013) Η διατλαντική συμφωνία, ένας τυφώνας που απειλεί τους Ευρωπαίους [Λογοθέτης Χάρης (μτφ)].
<http://www.monde-diplomatique.gr/spip.php?article489> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).

Ξενόγλωσσες I

- Anderson P. (1976) *Ο δυτικός μαρξισμός*. Μτφρ.: Αλέκος Π. Ζάννας. Αθήνα, Ράππα.
- Bakan J. (2007) *The Corporation*. Αθήνα, ΚΨΜ.
- Patelis D. (2012) Capital accumulation, crisis and return to nature? Στο: B. Laperche, N. Levratto and D. Uzunidis ed., *Crisis, Innovation and Sustainable Development. The ecological opportunity.*, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA. Published by Edward Elgar, 2012 pp. 207-230.
<http://www.ilhs.tuc.gr/en/Capital%20accumulation,%20crisis%20and%20return%20to%20nature.htm> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Patelis D. (2012) On the Historical Specificity of the current stage of Capitalism and on the nature of the Era. Στο: CONGRESSO INTERNACIONAL MARX EM MAIO 3, 4, 5 MAIO 2012. FACULDADE DE LETRAS DA UNIVERSIDADE DE LISBOA.
<http://www.ilhs.tuc.gr/en/Patelis%20D.On%20the%20Historical%20Specificity%20of%20the%20current%20stage.htm> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Richta R. (ed.). (1967) *Civilization at the Crossroads: Social and Human Implications of the Scientific and Technological Revolution*. Czechoslovak Academy of Sciences, Prague. [ελλ. 2η Έδοση, Κέδρος. Αθήνα, 2008].
- Rubin, I. I. (1972) *Essays on Marx's Theory of Value*. Detroit, Black and Red.
- Silver, B. (2003) *Forces of Labor. Workers' Movements and Globalization since 1870*. Cambridge, Cambridge University Press.

Ξενόγλωσσες II

- Воин А. (2009) Глобальный кризис человечества и научно технический прогресс. Часть 1 Вопросы экономики, № 3, 2009г.
- Глазьев С. Ю. (2009) Мировой экономический кризис как процесс смены технологических укладов. Вопросы экономики, № 3.
- Глазьев С.Ю. (2010) Мировой экономический кризис как процесс замещения доминирующих технологических укладов. 19 января. РУБРИКА: ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ.
<http://portalus.ru> © (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Карпова С. В. (2011) Теоретическое обоснование принципов маркетингового управления ТНК в условиях кризисного и посткризисного развития экономики / Международная экономика. – 2011. - №7. - С. 30.
- Кизим А.А., Козырь Н.С. (2011) Интернационализация бизнеса: транснациональные корпорации, эволюция подходов. / Экономика и бизнес. - 2011. - №1 (5).
- Пятаков А. (2013) Как уничтожить транснациональный капитализм.
<http://forum.ilhs.info/attachment.php?aid=90> (ημερομηνία ανάκτησης 7.4.2014).
- Рудаков С. И. (2011) Глобализм-новая и последняя стадия капитализма/С. И. Рудаков. - 2011
- Симонова К. (2007) Глобальная энергетическая война. Москва, Алгоритм, 2007.
- Титов А.Н. (2011) Тенденции формирования транснациональных корпораций /Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. – 2011. - №4, а также данные докладов UNCTAD.